

Danskernes Historie Online

Danske Slægtsforskeres Bibliotek

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt vores arbejde – Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: <https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskeres Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

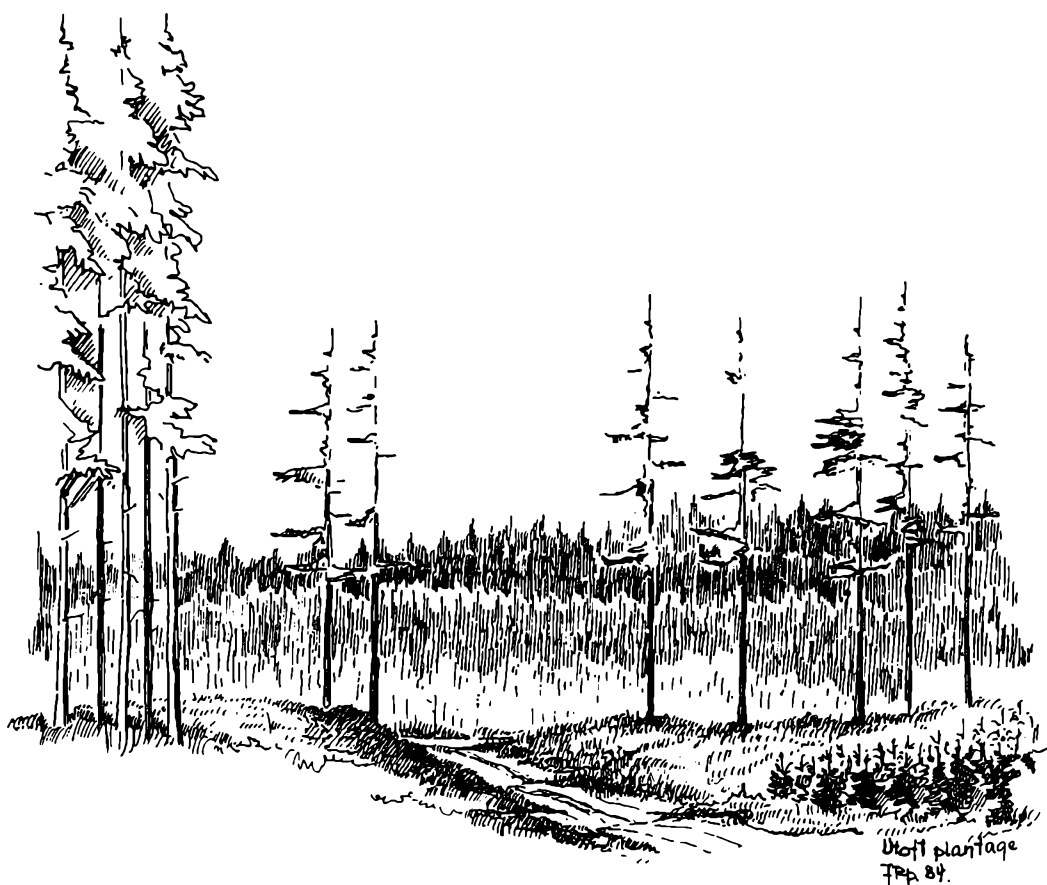
Der vokser skov på heden

Optegnelser om Utoft Plantage

HISTORISK SAMFUND FOR RIBE AMT
1984

Der vokser skov på heden

Tegning af skoleinspektør J. P. Rahbeck Pedersen, Grindsted.

Der vokser skov på heden

Gæstebogsoptegnelser fra Utoft Plantage
ved Birthe Børgesen

En københavnerplantage
ved N. Kr. Mortensen

HISTORISK SAMFUND FOR RIBE AMT
1984

Der vokser skov på heden
er udgivet af Historisk Samfund for
Ribe Amt 1984

Sat med Times og trykt hos
Rosendahl-Esbjerg

Bogbinderarbejdet er udført hos
J. P. Møllers Bogbinderi, Haderslev

ISBN 87-87490-19-6

Omslagstegning af Haakon Hesselager

Indholdsfortegnelse

Forord	7
Gæstebogen af Birthe Børgesen	9
En københavnerplantage i 100 år af N. Kr. Mortensen	32
Købet af Utoft	33
Plantagens drift	35
Den første plantør	37
Plantør-kontrakt for Plantagen Utoft	38
Plantører og skovfogeder	43
Efterskrift	48
Ejere af Utoft	49
Personregister til gæstebogen	50
Litteratur og kildemateriale	50

Forord

Store dele af Midtjylland er i dag dækket af vældige plantager af nåletræer, og mange er tilbøjelige til at betragte det som en helt selvfølgelig ting. Men det er ingen selvfølge. Den væsentligste del af plantagerne i det midtjyske er blevet til gennem initiativer, som folk udefra har taget. Mange var københavnske forretningsfolk, deraf navnet københavnerplantager eller grossererplantager.

De købte ikke de mange tusinde tønder land jord alene for at få økonomisk vinding, men for at sætte noget i gang, og resultaterne taler deres tydelige sprog i dag.

En af dem var grosserer Skjold Børgesen, der grundlagde og ejede Utoft Plantage. På gården i Utoft havde Skjold Børgesen lagt en gæstebog frem, som gårdens gæster skulle skrive i, ligesom familien noterede hver gang, den var i Utoft.

Gæstebogen tjente som en form for dagbog, og i glimt er den med til at tegne et historisk billede af en typisk københavnerplantage. Det initiativ, Birthe Børgesen har taget ved at samle de mange tråde, har vi i Historisk Samfund for Ribe Amt ønsket at følge op gennem udgivelsen af denne bog.

Dagbogsbladene fortæller først og fremmest om den tid, hvor man startede plantagen, men for at få billedet ført frem til det årti, hvor plantagen kan fejre 100-års jubilæum, har vi givet bogen en efterskrift. Herved er der også blevet lejlighed til at omtale nogle af de personer, der har haft deres virke i Utoft.

Med bogen håber vi at bidrage til, at læserne får et klart billede af en indsats og en udvikling, som altid bør have en central plads, når den midtjyske egnshistorie skal skrives.

Der bringes en tak til de mange personer, der har bidraget med oplysninger, til Hedeselskabet, Erhvervsarkivet i Århus og Lokalthistorisk Arkiv i Grindsted og Billund. En særlig tak rettes til formanden for Skovhistorisk Selskab, P. Chr. Nielsen, for mange gode råd.

For velvillig bistand og økonomisk støtte bringes en varm tak til Ole Kirks Fond, Billund.

Redaktionen

Grosserer S. Børgesen, 1830-1905. Grundlagde Utoft Plantage 1892. Det kgl. Bibliotek.

Gæstebogen

En gæstebog af sjælden fin karat ejes af slægten efter grosserer Skjold C.G.E. Børgesen, grundlæggeren af Utoft Plantage, der var en af de såkaldte københavnplantager.

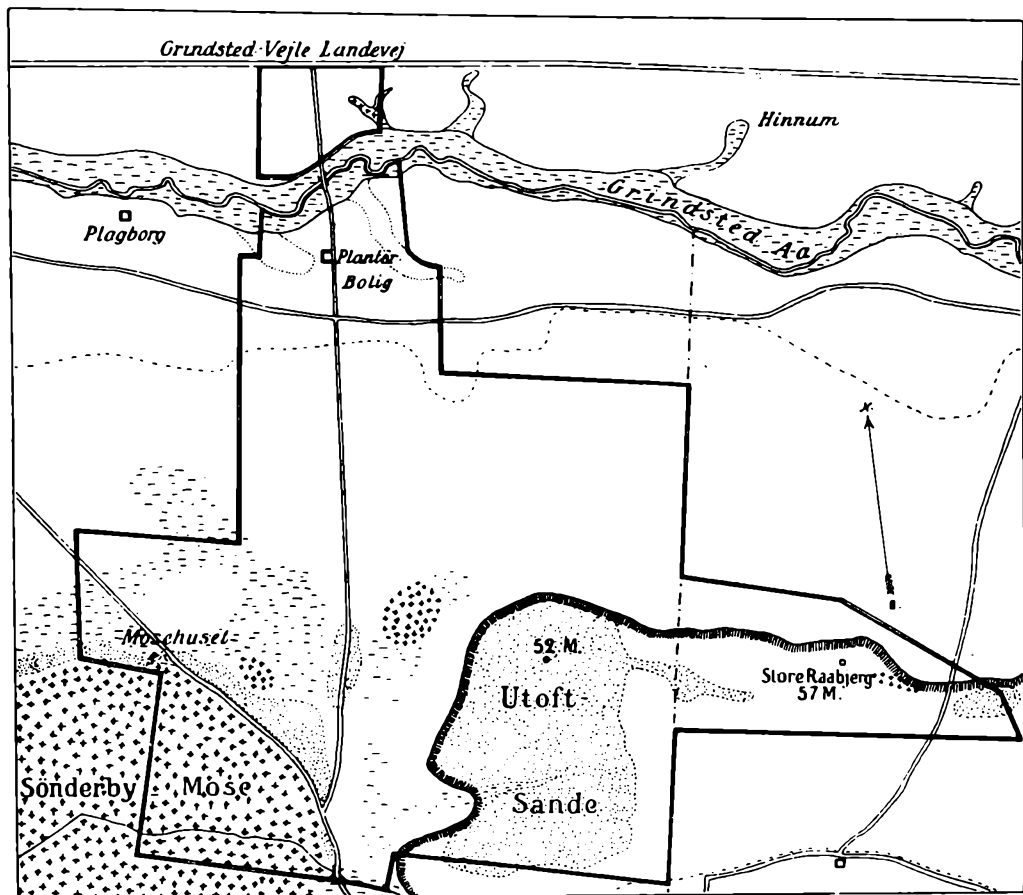
Utoft Plantage var i familien Børgesens eje fra 1892 til 1929. Efter S. Børgesens død i 1905 fortsatte hans ældste søn, botanikeren, dr. phil. Frederik Børgesen som administrator og delvis ejer af plantagen med at skrive på gæstebogens blade, sådan som faderen havde gjort fra første dag, man kom til Utoft. Ind imellem gæsternes tak for gæstfrihed kan man læse år for år, hvorledes det lykkedes at forvandle hede til skov.

Birthe Børgesen:

Familien Børgesen og gæstebogen fra Utoft

Utoft Plantages gæstebog beskriver i en nøddeskal en hedeplantages historie i de første 37 år af dens beståen. Man oplever det hele, forventningerne og skuffelserne, den nationale begejstring, som oberstløjtnant E.M. Dalgas skabte omkring anlægget af plantager, ekspropriation af et plantageareal til fordel for jernbanerne, Vandel-Grindsted anlagt iflg. lov af 1908, åbnet for drift 1914, nedlagt 1957, og Troldhede-Kolding-Vejen anlagt iflg. lov af 1908, åbnet for drift 1917, nedlagt 1968, stor skovbrand antændt af en gnist fra Troldhede-banen, og endelig det bitre skattetryk, som gjorde, at grosserer S. Børgesens arvinger måtte give op.

Jernbanen Vandel-Grindsted gennemskar Utoft Plantage mellem Grindsted-Vejle Landevej og Grindsted Å parallelt med landevejen. Jernbanen Troldhede-Kolding-Vejen gennemskar Utoft Plantage omtrent parallelt med vejen langs Mosehuset og midt mellem de to

	Plantagearealets Grænse.		Sande.
	Græne-Grindsted Sognegrænse.		Kær og fugtig Hede, Eng langs Aaen.
	Grænse for Lynghedens Udbredelse Syd for Aaen.		Mose.
	Grænse for den bakkede Del af Arealet.		Grænse for de opdyrkede Moser ved Planterboligen.

Maalestok 1 : 40000.

Rids af Utoft Plantage gengivet fra F. Børgesen og C. Jensen: Utoft Hedeplantage. En floristisk Undersøgelse af et Stykke Hede i Vestjylland. Særtryk af Botanisk Tidsskrift, Bd. 26 p. 177-220. København 1904.

moser. (Jvf. rids af Utoft Plantage og Geodætisk Instituts generalstabskort II, København 1930). Jernbaner var endnu oppe i tiden, men jernbanen Trolldhede-Kolding-Vejen skulle vise sig at blive et tveægget sværd for Utoft Plantage.

Grosserer S. Børgesen blev født i København den 20. april 1830. I 1834 blev S. Børgesens far toldopsynsbetjent i Ourebye og fra 1839 strandtoldbetjent ved St. Heddinge søndre tolddistrikt. Efter endt skoletid kom S. Børgesen i 1845 i lære i en mindre, men livlig manufakturhandel i Borgergade i København. Da han havde fået sit svendebrev, havde han

en kort tid en plads i Randers, men fik hurtigt en anden plads i København. Med den største påpasselighed, sparsommelighed og orden arbejdede S. Børgesen sig økonomisk støt fremad, særlig på ideen med at fabrikere stråhatte herhjemme i stedet for at indføre dem, da tolden på færdige hatte dengang var meget høj. Firmaet, der havde hovedsæde i Pilestræde i København, fabrik på Lampevej (den senere Howitzvej) nr. 22, Frederiksberg og fabrik i Malmø, hed i 1893 S. Børgesen og Co. – Grosserer Børgesen havde optaget sin søn, Valdemar, som kompagnon.

Gennem forretningsforbindelsen, landstingsmand, grosserer Holger Petersen underbyggedes S. Børgesens interesse for såvel plantagedrift på de Dansk Vestindiske Øer som for skovplantning i Danmark.

Oberstløjtnant Enrico Mylius Dalgas blev direktør for Det danske Hedeselskab i 1866. Han anså skovplantninger for en af Hedeselskabets vigtigste opgaver og søgte at interessere mere velstående kredse fra alle dele af landet derfor. Den overvejende del af de pengemidler, som under Hedeselskabets ledelse blev ofret på anlægget af hedeplantager, kom fra mennesker, der ønskede at støtte en patriotisk virksomhed, der skulle bøde på tabet af Sønderjylland i 1864, det vil sige på tabet af mistet landområde. »Hvad udad tabes, skal indad vindes«. Dette udtryk skabtes af forfatteren H.P. Holst (1811-1893). Inden for familien Børgesen er udtrykket ifølge tradition altid blevet citeret i forbindelse med E.M. Dalgas og hedesagen.

Med hensyn til følgende, gengivne gæstebogsuddrag så forklarer nogle af gæsterne selv lidt om, hvem de er, for de resterende gæsters vedkommende er der så vidt muligt lavet et personregister.

Grosserer S. Børgesen opholdt sig ikke meget på Utoft Plantage, det tillod hans tid ham ikke. De mennesker, der besøgte plantagen, blev, om ikke med andet, trakteret med et glas vin fra hans vinkælder, selv om han ikke kunne være til stede.

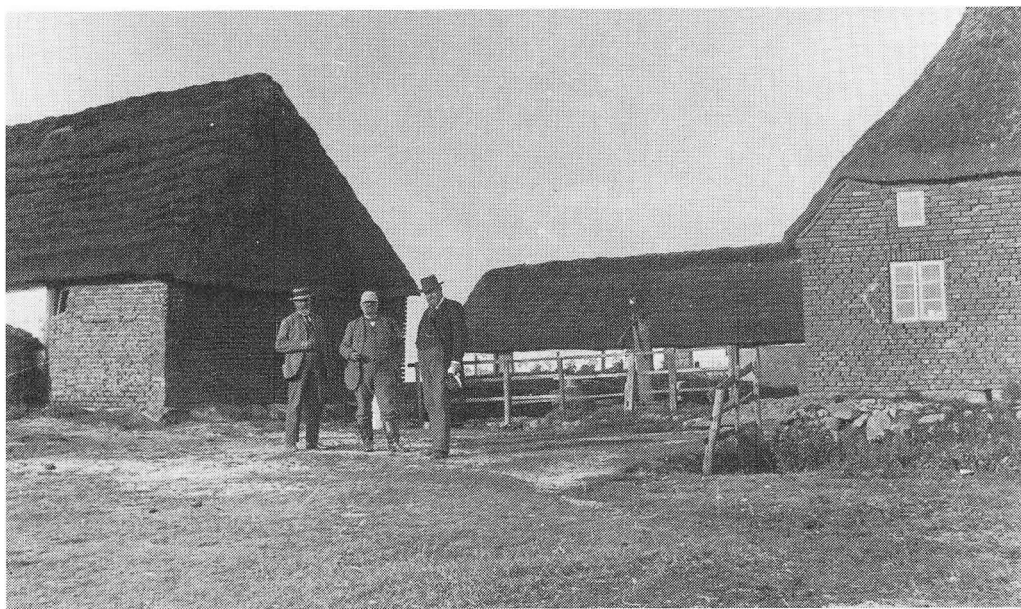
Som den første skriver S. Børgesen i Utoft Plantages gæstebog:

Efter at min Tanke fra forskjellig Side var bleven henledet paa Hedeplantningen, og jeg havde haft Besøg af Oberstlieutenant Dalgas, blev jeg i Efteraaret 1892 af ham underrettet om, at Eieren af Utoftgaarden i Grindsted Sogn var villig til at afstaa sin Gaard for en Kjøbesum af 10.000 Kroner, at han ansaa Arealet for tjenligt til Bepantning uden alt for stor Bekostning, samt at der var saa megen opdyrket Jord og et Stykke Eng langs Grindsted Aa, at der var tilstrækkeligt for Plantøren som Tjenestejord.

Dernæst kom der Tilbud fra Naboer om Salget af et Stykke Mose paa den ene Side og et Stykke Hede paa den anden, saaledes at det Hele nu udgjorde circa 1.000 Tø. Land.

Gaardeier Niels Christian Nielsen af Matr. Nr. 3 af Plagborg har solgt mig 100 Tdr. Land. – Gaardeier Laust Jensen, Matr. Nr. 2 af Utoft har solgt mig 401 Tdr. Land. – Gaardeier Niels Lauridsen af Matr. Nr. 1 a af Utoft har solgt mig 350 Tdr. Land. – Gaardeierne Eskild Madsen og Niels Madsen af Løvlund har solgt mig 130 Tdr. Land.

Den 10. Juli 1893 besøgte jeg første Gang Gaarden sammen med de Herrer Oberstlieutenant Dalgas, Grosserer Holger Petersen og min Søn cand.mag. Frederik Børgesen. Næste Morgen foretog vi en Køretour ud til Planteskolen, der dette Foraar var bleven anlagt, og hvori der nu stod udpriklet circa 210.000 Planter af

Uden for Utoft gamle gård. Yderst t.v. grosserer S. Børgesen, oberstløjtnant E. M. Dalgas og grosserer Holger Petersen. Fotografiet er taget af S. Børgesens søn, botanikeren F. Børgesen 1893.

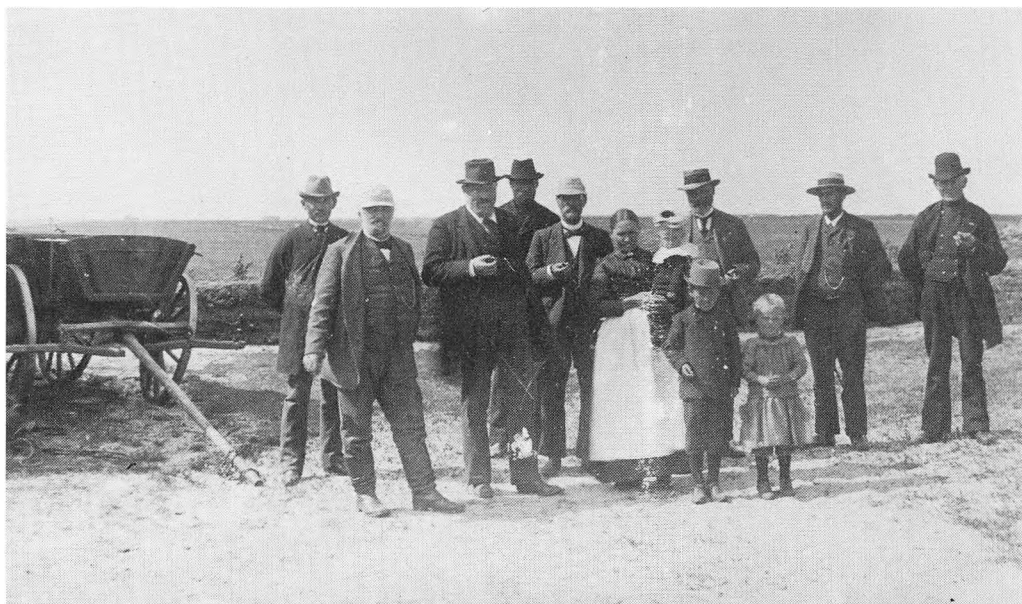
Bjergfyr, Rød-, Hvid- og Ædelgran, foruden adskillige Bede med Frøplanter. Da man mente, at Jorden ude i Mosen maatte være bedre egnet til Planteskole end den i Nærheden af Gaarden, var Skolen bleven anlagt næsten i den yderste Del af Plantagens Areal. Planterne tegnede ogsaa meget godt, men da det jo var besværligt for Plantøren at have saa langt ud til Skolen, bleve vi enige om i Stedet for at benytte et Stykke af Lystanlægget ved Gaarden, hvor der var temmelig nem Adgang til Vand.

Derefter kørte vi rundt mellem Sandbakkerne og Klitterne, som ligge længst sydlig, og tilbage til Gaarden, hvor vi indtog Frokost, og toge derefter fat paa Forhandling af Budgettet, ligesom vi besaa Bygninger etc., hvilke vi dog fandt at være i en temmelig maadelig Tilstand. – Det blev besluttet at ombygge Staldene, Laden og en Deel af Stuehuset, hvilket, da det i Efteraaret var for besværligt at faa samlet de nødvendige Materialer, maatte opsættes til næste Foraar.

Den 3. September besøgte min Søn og jeg atter Utoft. Afgrøden af 4 Tdr. Land opdyrket Mose, der var besaaet med Havre, var da solgt paa Roden for 220 Kr., og Kløver, der var saaet sammen med Havren, kom godt frem, og gav, da det første Gang blev slaaet i 1894, 140 Kr. For anden Gang blev der budt 40 Kr., hvilket syntes for lidt, hvorfor Plantøren høstede det, og tog det hjem.

Fra august 1894 boede familien Børgesen under deres besøg på Utoft Plantage i det gamle, »ombyggede og nymonterede Stuehus«.

I juli 1896 »beseer« S. Børgesen »det nye Stuehus«, den hvidkalkede længe med de

Uden for Utoft gamle gård. Yderst t.v. skovrider J. C. Sørensen, Høllund Søgård, oberstløjtnant E. M. Dalgas og grosserer Holger Petersen, bagved børnene grosserer S. Børgesen. Yderst t.h. en af plantningssagens lokale foregangsmænd, P. Nielsen, Østerbygård i Houborg. Foto: F. Børgesen 1893.

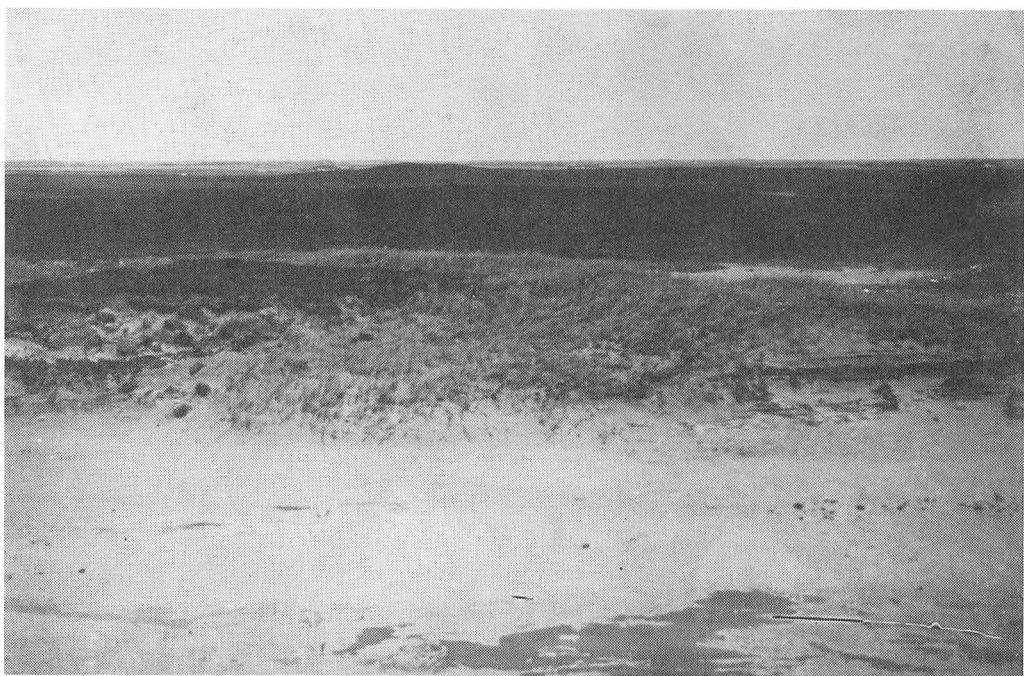
trappeformede gavle. I det nye stuehus tjente beboelsesarealet i husets vestvendte gavl m.m. som plantørbolig. I den østvendte gavls beboelsesareal benyttede familien Børgesen under deres korte ophold på Utoft Plantage verandaen, en stue og et soveværelse i stueetagen og eventuelt et soveværelse i tagetagen. – Familien fik under opholdene på plantagen sin forplejning, der altid var dejlig, bagværket ikke at forglemme, fra plantørens køkken.

Grosserer Børgesen fortsætter:

Efter Bestemmelsen skulde Stuehuset have været færdigt og beboeligt den 1. Juni (1894); men som sædvanligt kom Haandværkerne bagefter, og jeg maatte derfor udsætte mit Besøg til Begyndelsen af Juli. Forandringen af Stuehuset og Stalden var da bleven færdig, og Laden bleven nedreven; men Bygningsfolk og Materialer hertil vare endnu ikke ankomne. Adskillige af Planterne i Skolen havde lidt af en temmelig stærk Nattefrost i Slutningen af Mai, men havde nu atter begyndt at rette sig. Der var plantet 40.000 Træer i Lystanlægget, og Deeles af de omtalte Sande og Bakker vare ligeledes tilplantede.

Den 20. August reiste jeg sammen med min Svoger Grosserer Berg, min Søn og min Datter atter til Utoft, hvor Stuehuset nu stod færdigt og monteret, saaledes at vi kunde overnatte.

Næste Dag kom Hedeselskabets Moseingenieur Hr. Westh for at lægge Plan over Mosens Opdyrkning. Vi kørte i Plantørens Vogn ud til Høimosen og derfra til Planteskolen, hvor vi glædede os over at see, hvor udmærket Kløver, der atter var kommen, og hvorledes Planterne vare voxede. Efter et Par Dages Ophold paa

Utoft Sande 1893. Foto: F. Børgesen.

Utoft, kjørte vi Torsdag Morgen til Skovbjerg Plantage og videre til Trolldhede Station. – Den 11. september traf vi sammen med Skovrider Fritz, som nu efter Oberstlieutenant Dalgas' Død havde overtaget Ledelsen af Plantagen. Samme Dag blev der afbrændt et Stykke Lynghede paa 70 Tdr. Land, som ligger paa den østlige Side af Veien, der gaar fra Nord i Syd forbi Gaarden. Plantørens Fader var kommen over for at hjælpe, og paa 3-4 Timer var al Lyngen brændt af, saa at kun den sorte Aske og enkelte Stubbe var tilbage. Under vort Ophold besørgede vi circa 100 Efterplantninger i Lystanlægget, mest Hvidgran og Rødgran, som vi hentede i vor Planteskole. Ingenieur Westh kom Dagen efter, og vi fik nu affattet Budgettet for nogle Aar, projecteret den gennem Planteskolen gaaende Kirkesti flyttet udenom Udsigts Bakken, der ligger Vest for Gaarden, og taget Bestemmelser om Driften af Mosen, Planteskolens fremtidige Beliggenhed og Indhegning, Afgrøftning af Engen og mange forskellige Smaasager.

Nu overgiver jeg denne Bog til Utoft Plantage, og skulde det være mig kjært, om mange Fremmede heri vilde indføre deres Navne og endnu kjærere, om deres Ophold paa Utoft ikke maa blive dem alt for kjedeligt.

Kjøbenhavn, d. 9. October 1894.

S. Børgesen.

Ved Kjøb af et Hedeareal Nord for Aaen og et ditto mod Øst, beløber det Hele sig nu til lidt over 1100 Tdr. Land.

Den 24de Juni 1895 Kl. 8½ Aften kom min Datter og jeg atter til Utoft. Der var da sket ikke ringe Forandring siden sidst. Verandaen var sat op, og Veien med begge Broer over Aaen og Vandingskanalen var anlagt, men der manglede Resolution fra Veivæsenet, om hvorledes Overkørslen ved Grindsted Landevei skulde være, og vi maatte derfor endnu denne Gang benytte den gamle Vei over Marken. Græsplænen, der var anlagt i Foraaret, stod ret grøn, og Stauder saavel som Buskvækster og Løvtræer vare komne godt frem. Der fandtes ogsaa nogle modne Jordbær, og Hindbærrene blomstrede. De mange Graner og Fyr vare voksede betydeligt siden forrige Aar, og en Deel deraf kiggede allerede op af Hullerne. Vi fik sat en Bænk op ude i Klitten, hvortil der blev lavet en ny Sti.

Første Slæt af Høet, 20 Læs paa henvend 20 Tdr. Land Mose, solgte jeg for 150 Kr.

Om Eftermiddagen den 25de havde jeg Besøg af Assistent Holt, der kom for at tale med mig om adskillige Smaating, der skulde gøres. Derefter kom forskellige Naboe. Først kom Smeden angaaende 5 Tdr. Land, som han ønskede at købe af den nye Hede ved Grindstedveien; men jeg maatte afslaa hans Tilbud, 25 Kr. pr. Tdr. Land, da jeg ikke ønskede at gjøre min Facade mod Landeveien smallere. – Saa kom Niels Larsen, der takkede for den nye Kirkesti, der er lagt Nord om Gaarden, og bad mig dernæst om at lave ham en bekvemmere Vei ud til hans Mose. – Derefter kom N. Chr. Nielsen, der ønskede at mageskifte et Stykke Land, circa 10 Tdr. Land Grundsande til vor Moselod og gamle Planteskole med en lille Stump af min Eng, men den Sag vil jeg overlade til Hedeselskabet at afgjøre.

Der er i dette Foraar udplantet circa 100.000 Naaletræsplanter.

Ved mit sidste Besøg i dette Aar havde jeg den Glæde at være sammen med Hr. Professor Jerndorff og Frue, der i nogen Tid tage Bopæl her.

Utoft, d. 27. Septbr. 1895.

S. Børgesen.

Oberstløjtnant E. M. Dalgas, 1828-1894. Fotografi af portræt af professor Aug. Jerndorff, Det Nationalhistoriske Museum på Frederiksborg. Gave fra grosserer S. Børgesen 1897.

Oberstløjtnant E.M. Dalgas' død den 16. april 1894 følte som en landesorg.

I april 1895 tilbød S. Børgesen bestyrelsen for Det National-Historiske Museum på Frederiksborg et maleri af afdøde oberstløjtnant E.M. Dalgas. Den 4. juni 1897 meddeler ovennævnte bestyrelse: » . . . at den med sand Fornøjelse og oprigtig Tak modtager nævnte værdifulde Gave, Portrættet af den høit fortjente Mand, som Professor Jerndorff så tro og levende har fremstillet, og som har været udstillet paa Charlottenborg . . . «.

Portrættet blev malet efter fotografi, taget af S. Børgesens søn, Frederik Børgesen, på Utoft Plantage den 10. juli 1893.

For at professor Jerndorff kunne male sit portræt af E.M. Dalgas, opholdt professoren og hans frue sig i efteråret 1895 i mange uger på Utoft plantage. Efter besøget skrev professor Jerndorff følgende i Gæstebogen:

Ved Hr. Grosserer Børgesens elskværdige Imødekommen har jeg havt den Glæde, at boe her paa Utoft, sammen med min Hustru i circa sex Uger (fra den 21de Septbr. til den 30te Octbr.) og har for første Gang opnaaet at leve en Tid paa den jyske Hede og at give mit lille Bidrag til at bevare Minderne om disse karakteristiske Egne.

Det er forunderligt, hvor denne barske Natur, som ved første Øieblik synes præget af en næsten uudholdelig Monotoni, snart bemægtiger sig ens Sind og efterhaanden bliver en saa inderlig kjær, at Adskillelsen derfra nu er os, som at skilles fra en kjær, gammel Ven, hvis Dage ere talte.

Ja, tiltrods for at jeg høiligt beundrer det store Værk, som er sat igang her i Jylland, for at bringe al denne unyttige, uopdragne Jord under Tugt, og ved Siden af at jeg glæder mig til at give denne min Beundring Udtryk i Skildringen af den Mand, som har været Hedesagens fornemste Bærer, kan jeg dog kun med Vemod tænke paa, at al denne Herlighed, som jeg nu, som saa mange andre før mig, har fordybet mig i og lært at elske, at den er dømt til at forsvinde, og snart kun vil være et Sagn.

Jeg har set Egnen her i varme Dage, naar Horizonten har bølget, og Luftspeilinger har ligget som stille Vande rundtom i det Fjerne; og jeg har seet Landskabet straalende i et Dække af Rimfrost og Is, og deiligt var det første som det sidste, men skønnest, troer jeg, her er i rigtigt Efteraarsveir, naar store Byger trække hen over Heden, naar Sollys og sorte Skygger vekslende fare hen over Lyngen, og tegne de bølgende Linier i skarpe Silhouetter, naar Vinden suser over Sandhøiene, og lægger den stride Marehalm langs Jorden, naar hele Naturen stemmer sammen til en vild og mægtig Sang. – Det glemmes ikke!

Dem kjære Hr. Grosserer Børgesen, hvis Gjæstfrihed vi skyldte, at disse skønne Oplevelser ere blevene os til del som i Fremtiden vil bevares imellem vore kjæreste Minder, maa det være mig tilladt, her, at bringe en oprigtig Tak.

Utoft den 29de Octbr. 1895

Aug. Jerndorff.

Jorden, naar hele Naturen stemmer
sammen til en vild og mægtig Sang.
Det glemmes ikke!

Dem kjære Hr. Grosserer Børgesen,
hvis Gjæstfrihed vi skyldte, at disse
skønne Oplevelser ere blevene os til del
som i Fremtiden vil bevares imellem
vore kjæreste Minder, maa det være
mig tilladt, her, at bringe en oprigtig Tak.

Utoft den 29de Octbr 1895

Aug. Jerndorff

Utoft Plantages plantørbolig fra 1896. Foto: F. Børgesen.

Den 8-10 Juli 1896 besøgt Utoft, beseet det nye Stuehus, Kanalerne i Engene og Moserne og funden alt i Orden. S. Børgesen.

Den 25de Juli 1896 føjedes en ny Perle i den Plantagekrands, der danner Bymænds Indkøb af Hedearealer, idet Sagfører Hansen, Kolding, den Dag købte en Hede-gaard . . . til Beplantning, han passerede paa Hedetouren Utoft Plantage og Mose for at se et ældre lignende Foretagende, og Grossererens Vinkælder besaas som et af de nødvendige Tilbehør.

[Ulæselig underskrift] Westh.

De Elever, der underkaste sig Hedeselskabets Examen, maa som Hovedopgave til denne opmaale og planlægge et større Hedeareal. I den Anledning har Eleverne F. Holt og Jensen Mark i Sommeren 1896 opmaalt og planlagt hver Halvdelen af Utoft Plantage, og for at efterse disse Planer besøger jeg idag sammen med Forstkand. Horneman Plantagen. Som et Resultat af Undersøgelsen haaber jeg, at alle de græsgroede Klitter, særlig Nord- og Østklitterne, maa blive indtagne til Grankultur: Lykke og Held med Utofts Heder, Klitter og Moser.

Med min ærbødige, bedste Hilsen til Hr. Grosserer S. Børgesen.

D. 15/8 1896.

Chr. Dalgas.

Den 26/5 1897 besigtiget Arbeidet og lagt foreløbig Plan for 1897. De første Kreaturer – 3 smaa Stude og 2 Plage – græsse nu i Tuerne paa Kærjorden – »i Græs til Knæene«.

Ingeniør Westh og Hustru.

Plantørboligen set fra nordøst.

Den 2^{den} September kom jeg for 3. Gang hertil i dette Aar, dels for at tilse Plantagen, dels for at træffe Aftale med Hr. Direktør Borch om næste Aars Budget. Den 3^{die} gjorde vi en Udflugt til Bakkerne og Mosen, som det altid glæder mig at gjensee. . . . Det er nu bestemt, at her skal anlægges en Kjøkkenhave, og det nødvendige Stykke Jord er bleven anvist Plantøren.

Utoft, d. 5te Septbr. 1897.

S. Børgesen.

Haveanlæg i forbindelse med familien Børgesen kan næppe undre én. Indtil 1895 havde familien en dejlig og elsket have på Østerbrogade nr. 24 i København. Fra sommeren 1891 var familien i gang med anlægget af en ny og pragtfuld have på Nordre Strandvej 109 i Hellebæk. Alligevel havde familien kræfter til at begynde på endnu et haveanlæg. Eller blev det såkaldte »Lystanlæg« ved Utofts plantørbolig måske anlagt som en inspiration til at følge E.M. Dalgas' opfordring til at anlægge haver i vindhærgede egne?

I et brev dateret Utoft, 20/9 1901 skriver S. Børgesen: »Hvad Arbejdet angaar, saa har jeg faaet plantet Trekanterne til ude ved Stenhøien i gaar Eftermiddags. I Dag havde jeg fem Mand til Hjælp og fik Jorden kulegravet og har plantet en Del over for Verandaen og ved Rotunderne, hvor der manglede nogle Spiræer«.

Den 29. oktober 1897 var Frederik Børgesen blevet gift med Magdalene Sofie Øllgaard. Hun beundrede resultaterne af sin mands havearbejde, men deltog aldrig i det.

Den 3^{die} April 1898 kom jeg første Gang sammen med min Hustru til Utoft. Den næste Morgen gik min første Vandring ud til Plantningen, der var i fuld Gang. Derpaa gik vi i Gang med at lægge den første Grund til Løvtræplanteskolen. En Del Stiklinger af forskellige Træer og Buske bleve satte, og et Par Hundrede smaa

Syrener plantede. Samme Dag blev ogsaa det ret store Stykke Jord inden for Diget og Øst for Haven beplantet med Træer og Buske.

Den næste Dag var det bidende, tør Nordvest-Storm med Solskin, hvorfor jeg mente det rettest at ophøre med Plantningen. Der arbejdedes da i Haven, blandt andet blev en Del Buske beskaarne, hvortil der i høj Grad trængtes. Paa Veien over Engen blev der plantet en Del Røn (*Sorbus aucuparia*) i Stedet for de ud-gaaede Fuglekirsebær.

Utoft, den 6/4 1898.

F. Børgesen.

Ved i Dag sammen med Hr. Assistent Holt at have set Utoft Plantage har det glædet mig meget at se det overordentlig vellykkede Have- og Lystanlæg. Ligeledes besaa vi de nye Plantningskulturer, hvor Arbejdet med Plantning var i fuld Gang. Efter at have set Plantagen drak vi et Bæger af Grossererens udmærkede Frugtvin for et smukt Resultat af den saa godt paabegyndte Plantage.

9/4 98.

M. Melchiorson, Læge.

Vore Fyrreplanter have i Aar lidt meget af Svamp, formodentlig foranlediget af den milde Vinter og det meget fugtige Foraar, hvorimod dette har virket gavnligt paa de tidligere Plantninger, der allerede ere voxede næsten forbausende, navnlig ude i Sandene staar Bjergfyrrene udmærket.

Paa mine Vandringer her igaar og idag har jeg funden en smuk blegrød Orchidé, der stod i fuldt Flor. – Uagtet Rugen havde faaet nogen Frost, tegnede den dog meget godt.

Den 23. Juni 1898.

S. Børgesen.

Den 29. Juli blev Auctionen over Rug og Hø afholdt, hvortil der mødte omtrent en Snes Kjøbelystne, men da Høstudsigterne vare temmelig gode overalt, vare de opnaaede Priser kun lave.

Besøgt Utoft fra 5. til 7. Juni 1899 og funden alt i Orden.

S. Børgesen.

Undertegnede have idag – den 24. August 1899 besøgt Utoft Plantage i et dejligt, stille Sommervejr, hvori Landskabet rundt omkring tog sig særdeles prægtigt ud. Vi gik en Tur rundt, særlig i den smukke Have- og Planteskole, hvor vi maatte forbavses over, hvor godt alt er voxet, naar Hensyn tages til den korte Aarrække, hele Foretagendet har bestaaet og den mindre gode Jordbund, som er Egnens Karaktermærke. Vi ønske Guds Velsignelse over det store Arbejde, som her bliver gjort, i Fremtiden og takke paa Egnens Vegne, at Grosserer Børgesen har villet anvende sine Midler til at give Egnen en skønnere Karakter i det hele taget, ved de i sin Tid opvoksende Plantagearealer.

Joh. Vibe Petersen,
Sognepræst til Grindsted og Grene.

P. Petersen,
Particulier, København.

25/8 1899.

A. Mentz.

Efter 6 Aars Forløb gjensaa jeg Utoft. Jeg lykønsker dens Eier til det store og smukke Arbejde, der er udført her i de forløbne Aar, og jeg haaber, at Eieren endnu i mange Aar, maa have Glæde af den smukke Gjærning, han har udført.

18. Sept. 1899.

Chr. Dalgas. Joh. Goldschmidt. Holger Petersen.

Jeg maa ganske tiltræde Prof. Jerndorffs ovenfor anførte Ord; der var deiligt herude paa Utoft igaar i det prægtige Solskin, med herlige Skyformer paa Himlen, med mørkeblaa Regnbyger i det Fjerne og med blændende hvide Skyrande. Prægtig er den brune Hede, og det er næsten med et Suk, at jeg ser den forsvinde; men den grønne Skov, som nu i Tidens Løb vil voxer op her, har jo ogsaa sin store og ejendommelige Skjønhed, og saa er den jo til langt større Nytte end den golde Lyng. En Tak til Grosserer Børgesen for det Værk, han her har sat i Gang, og en Tak for den gjæstfrie elskværdige Modtagelse.

22. September 1899.

Eug. Warming.

21/7 1900.

Sehested.

G. Lichtenberg.

T. Westermann.

K. Dorph Petersen.

P. Pedersen-Hjerck.

Th. Claudi Westh.

Siden Plantagens Anlæg maa Foraaret 1901 sikkert anses for det mest gunstige, uagtet vi ofte have haft temmelig stærke Nedskyl af Regn og Hagl.

26. Juni 1901.

S. Børgesen.

Efter sine besøg 9/8-11/8 og 18/9-21/9 1901 skrev S. Børgesen endnu i Utoft Plantages gæstebog. – Det har nok været svært for ham, at han derefter måtte bøje sig for, at blandt andet den lange 6 timers køretur med hest og vogn fra Vejle til Utoft plantage var blevet ham for anstrengende. – Grosserer Børgesen havde i begyndelsen af året 1902 måttet underkaste sig en alvorlig operation.

Undertegnede Selskab, Grosserer Holger Petersens Gæster fra Høllund Søgaard og Baldersbæk, har idag med Beundring set det skønne Haveanlæg paa Utoft og drukket et Glas paa Eierens Sundhed med gode Ønsker for ham og hans Eiendom. Utoft, 23/9 1902.

Franz von Jessen.

Niels Hjort.

[?]

Red.

Dis.

Sekr.

J.U. Schmidt,

Holger Petersen,

Haderslev.

Grosserer.

Skjønt jeg ikke ved mine tidligere Eftersyn har skrevet i denne Bog, vil jeg dog denne Gang benytte Leiligheden til at udtale, at jeg i enhver Henseende finder saavel ældre som yngre Kulturer vellykkede, og de anvendte Kulturer afpassede efter Arbeidsforholdene. Planteskolen er ogsaa velholdt og indeholder gode Planter.

Utoft d. 14. Novbr. 1902.

N. Fritz. Skovrider.

Jeg troede, jeg fandt paa Heden kun Al, Lyng og Sand, jeg kom, og jeg saa, Mennesket atter som Herre staa.

Utoft Plantage med Bøg og med Lind, med Blomsterflor, med frugtbar Jord, alt prægede i Sindet sig ind.

– Lille, men lykkelige Danmark.

19/5 1903.

Elise Holle, p.t. Grindsted Plantage,
Hjemstavn, Aarhus.

Der arbejdes i planteskolen. Straks fra starten anlagdes en planteskole, og en stor part af de træer, der siden er vokset op i området, er spiret frem af frøbedene i den tidligere hedejord. Her er man nået til, at planterne skal plantes ud, prikles, for at vokse til den størrelse, der er nødvendig, for at de kan klare sig i den barske vestjyske natur. Beretninger viser, at man havde en stor fjende i nattefrosten. Den sved både i planteskolen og ude i marken, ligesom tørken kunne sætte slemme spor. Karlen længst til venstre i billedet hedder Anders og var fra Grindsted, og derefter følger Johanne Schmidt med døtrene Edith, Elly, Eva, sønnerne Johannes (siddende på hug), Enevold og plantør Karl Schmidt. Som det ses, er arbejdet i plantagen noget, der optog hele familien.

I Lystanlægget idag plantet nogle Exemplarer af *Abies nobilis glauca*, *Picea pungens* og *Abies concolor*, tilsammen 14 Planter.

Utoft, 21/9 03.

F. Børgesen.

Afsluttet den botaniske Undersøgelse af Plantagen.

Utoft, 21/9 03.

F. Børgesen. C. Jensen.

Samlet Svampe i Utoft Plantage i Dagene 12-14 Juli 1904.

E. Rostrup.

Supplerede botaniske Indsamlinger og Optegnelser i Plantagen i Dagene 12-14 Juli 1904.

F. Børgesen. C. Jensen.

Paa Grund af den langvarige Tørke er saa godt som alle Granerne i Arealet Nord for Engen gaaet ud. Mærkeligt er det, at det Areal, der synes at være god Hede, har lidt mest.

Utoft, 25/9 04.

F. Børgesen.

Dr. phil. F. Børgesen, fabrikant V. Børgesen og frøken A. Børgesen overtager Utoft Plantage.

Grosserer S. Børgesen døde efter længere tids sygdom den 7. marts 1905. Hans ovennævnte 3 børn overtog Utoft Plantage med Frederik Børgesen som plantagens administrator.

Samtidig overtog F. Børgesen, af økonomiske grunde noget bekymret, faderens ejendom på Nordre Strandvej 109 i Hellebæk, som fremtidigt opholdssted i sommerhalvåret. I forvejen havde F. Børgesen en mindre endnu ikke ombygget villa med en hyggelig, lille have på Rosenvængets Hovedvej 19, København. F. Børgesen gjorde haven i Hellebæk landskendt blandt haveelskere, dels på grund af havens skønhed, dels på grund af havens planter, hvoraf mange var første gangs indførsler i Danmark. Men det var dog sine videnskabelige undersøgelser af og publikationer om havalger, F. Børgesen selv betragtede som sin væsentligste indsats.

Sammen med apoteker C. Jensen udgav F. Børgesen: Utoft Hedeplantage. En floristisk undersøgelse af et stykke hede i Vestjylland (Botanisk Tidsskrift, 26. bind, 2. hæfte, København 1904).

Fabrikant Valdemar Børgesen blev administrerende direktør for det til familieaktieselskab omdannede S. Børgesen og Co. Fysisk var V. Børgesen ikke videre stærk. På grund af efterkrigstidens vanskeligheder i 1920'erne så V. Børgesen sig ikke i stand til at fortsætte som direktør. I slutningen af 1920'erne likvideredes A/S S. Børgesen og Co.

De fleste af Utoft Plantages gæster har næppe mærket nogen forandring efter ejerskiftet i 1905. Gæstfriheden har nok været nogenlunde den samme.

Der fortsættes igen med uddrag af gæstebogen fra Utoft Plantage med enkelte tilføjelser:

Et Selskab af Give- og Omegns Planteforening har idag haft den Glæde at se de vellykkede forskellige Kulturer og Planteskolen. Det er forbavsende, hvor fortrinligt det meste efter Forholdene præsenterer sig.

8/7 05.

H. Sørensen, p.t. Formand.

Grindsted – Grene Sogneraad har idag beset Utoft Plantage og Lystanlæg. Det har glædet os at se de forskellige Kulturer og det efter Egnen enestaaende Lystanlæg.

D. 15/8 05.

Hans Jakobsen, Formand.

Jeg fandt en smuk Lystskov, men uden vide Udsigter (i Nord), og en smuk Udsigt, men uden Plantning (i Syd).

D. 7/10 1905.

J.V. Møldrup.

Højesteretssagfører J.V. Møldrup, København, var familien Børgesens juridiske rådgiver. Aner man bag højesteretssagførerens bidrag til gæstebogen en modstander af hedens beplantning? 31. maj til 1. juni 1923 skriver han dog mere begejstret om Utoft Plantage. – Yderst blandt modstanderne af hedens beplantning stod F. Børgesens noget ældre, botaniske kollega, professor, dr. phil. Christen Raunkiær. Forholdet mellem F. Børgesen og professor Raunkiær kunne vist til tider være noget anspændt. Skyldtes spændingen ganske simpelt modstridende anskuelser i spørgsmålet om hedens beplantning?

Grindsted Borgerforening har i Dag – c. 100 Deltagere – foretaget en Udflugt til Utoft Plantage og tilbragte en brillant og fornøjelig Eftermiddag i Plantagen og det smukke Haveanlæg. Med Tak for den udviste Gæstfrihed, udtaler Borgerforeningen sine bedste Ønsker for Utoft Plantages Fremtid.

D. 24. Juni 1906.

Melchiorsen, p.t. formand.

Grindsted Borgerforening gjorde også udflugt til Utoft Plantage 19/6 1910, 15/6 1913 og 20/6 1920.

Jydsk Husmandsforening har Dags Dato afholdt Møde i Haven med Hr. Folketingsmand Rasmus Nielsen, Hammerum, som Taler. Med Tak for Tilladelsen til Mødets Afholdelse.

Den 9/5 07.

N.A. Hansen, Kredsformand.

Sammen med min Hustru og Børn haver jeg i Dag været her i Utoft Plantage, hvor vi haver glædet os overordentlig meget ved at see den frodige og skønne Plantevækst herovre, som vi fandt som en Oase paa Heden, hvor vi igen gerne engang, naar Tiden kan tillade os det, vil anmode om Tilladelse til at ty hen for at tilbringe et Par Timer paa den ret idylliske Plet, der er saa rig af Naturen. Jeg vil personlig anføre, her er gjort noget for at forskønne vort kære Fædreland, med stor Glæde kan jeg erkende dette. Tak for Besøget.

Grindsted d. 21. Juni 1909.

Farvermester E. Pieper.

Med Glæde og Beundring har jeg idag set det store Arbejde, der er gjort her paa Utoft siden mit Ophold her for 8 Aar siden. Særlig har det glædet mig at lægge Mærke til, at Gaard og Ejendom vedvarende drives som Mønster- og Forsøgsejendom, og derved sikkert er til megen Gavn.

31/7 09.

H.F. Øllgaard, Assistent i Kultusministeriet.

Besøgt Utoft og fundet alt vel. Lynafleder vil nu blive paasat Husene. Mosehusets Udvidelse vedtaget.

1/8 09.

Magda Børgesen. F.B.

Med megen Interesse og Tak til dem, der satte dette Størværk igennem, har jeg idag med Hustru, Søn og Hr. Bestyrer Holt nydt en Spadseretur gennem Plantagen og et behageligt Ophold i Stuen med de interessante Billeder, hvor Læsningen af de højtidelige Beretninger, som indlede denne Bog, bragte os til atter at tænke med Tak paa den Mand, som har undt de Besøgende det saa godt.

12/9 1909.

G. Schvensen Amtsvejsinspektør, Veile.

Beset Plantagen og afmærket nogle Arealer til fremtidig Fredning.

Utoft, 19-21/9 1910.

C. Jensen. F. Børgesen.

F. Børgesen skriver 2/8 1921 i bladet »Vestkysten«, at kun halvdelen af plantagens areal, ca. 1.000 tdr. land, er beplantet. Resten består af Mosegården, der er forpagtet af sognefoged A.

Præstegaard, og af et kuperet lyngareal, der agtes fredet. . . . I den østlige ende af ejendommen ligger de meget smukke (og derfor fredede) lyngklædte Råbjerg bakker. . . . Se Birthe Børgesen: Grosserer Skjold C.G.E. Børgesen og dr. phil. Frederik C.E. Børgesens slægt. Lyngby 1977, p. 133.

Og så igen til uddragene af Utoft Plantages gæstebog:

Jeg har altid beundret den kloge og elskelige »gamle Grosserer«, som vi kaldte ham, men min Beundring og Ærbødighed for den Mand er steget, da jeg saa, hvad han her har udrettet til Gavn og Glæde for sit Fædreland. Dejligt er her, og skønnere vil her blive, og kommende Slægter vil fryde sig ved Utoft Plantage. Gid den Slægt, der skal fryde sig over Skov, hvor der før var Hede, vil huske paa ham, som vi alle skylder saa meget. – Ære være hans Minde.

7/8 1911.

Mie Finsen.

Odin og Thor bar os paa en behagelig Maade rundt over hele Plantagen. Der var pragtfuldt i det skønne Efteraarsvejr.

25/-27/9 1912.

Magda Børgesen. F. Børgesen.

Paa Udflugt med den nye Bane fra Vandel til Grindsted har Vejle Amtsraad og Vejle Byraad idag haft den Glæde at besigtige Utoft Plantage.

d. 29. Maj 1914.

Paa Vejle Amtsraads Vegne

Paa Vejle Byraads Vegne

V. Bardenfleth.

J. Th. Madvig.

Besøgt Plantagen fra 12/8 til 15/8 1915. Der er i Aar for første Gang solgt Brænde fra Plantagen: 28 Rummeter.

F. Børgesen.

Under et kortvarigt Ophold plantet følgende Graner og Fyr i det lille, ny Arboret i Planteskolen: Pinus silvestris (fra Vestnorge), Pseudotsuga Douglasii (grøn), Pinus Murrayana, Abies arizonica, Pinus silvestris (fra Skotland), Abies cephalonica, Abies Nordmanniana, de to sidste af Frø fra Langesø. Planterne ere skænkede til Plantagen af Dr. Mentz.

September 1915.

F. Børgesen.

18. Juni 1916.

Anders Bundgaard.

Besøgt Utoft 16-19/6 1916, hvor alt stod frodigt; den 17. hilste vi for første Gang paa Forpagter Mortensen paa Mosegaarden.

M. Børgesen. F. Børgesen.

Den 19. Juli 1916 kom to lange Drenge paa deres prustende og stønnende, olie-dryppende Staalgangere til Utoft Plantage. Trætte og sultne var de. De blev modtagne som Prinser af Blodet og opvartede paa det bedste. For denne enestaaende Modtagelse takker de herved begge. De hjembringer herfra Mindet om den ægte jydsk Gæstfrihed, som de nød i saa stort Maal! Deres Navne var:

M. Elbo, Jan Balling,
stud. polyt. stud. lit.

Besøgt Utoft. Broen fandtes i en ynkelig Tilstand, haaber at den maa være i Orden næste Gang.

12-14/8 1916.

C. Jensen. F. Børgesen.

Det glædede os at finde Broen over Aaen i Orden. Paa Mosegaarden var Taget rejst Dagen før vor Ankomst (den 27/9). Den 29de drøftedes Budgettet for 1917 med Kommitteret Dalgas og Skovrider Holt.

Den 29de besøgte Mossbøll Plantage. Interessant at se, hvad en plantningsinteresseret Mand her har udrettet for ca. 50 Aar siden. Desværre syntes Trametes nu at have begyndt sit Ødelæggesværk her.

28/9-1/10 1916.

M. Børgesen. F. Børgesen.

Den lange Tørke blev ved vor Ankomst afløst af en velgørende Regn, der kom tidsnok for de ældre Plantninger og sikkert vil give gode, lange Aarsskud paa Granerne. Derimod har en Del af de yngste Plantninger lidt en Del, og en større Efterplantning vil her blive nødvendig. I Gyvelstykket har Harer med flere ikke blot ædt af Gyvelen (hvad de gerne maa), men desværre ogsaa ædt Toppen af de unge Graner. – Paa Mosegaarden var Stalden nu færdig og venter kun paa at blive befolket og rigtigt taget i Brug. – Der er skaaret 150.000 Tørv.

23-27/6 1917.

F. Børgesen.

I de første år af plantagens historie hørte der i den sydlige del af plantagen også et landbrug til. Mosegården hed det officielt, »Hvide Hus« kaldtes det også, da de hvidkalkede længer lyste op og kunne ses viden omkring på heden. Huset benyttedes af folk, der havde deres arbejde i Utoft, idet bolig og jordlod var en stor part af lønnen. Regnskaber viser også, at mange af egnens landmænd købte afgrøder fra denne gård, således at dette landbrug i de første år var den eneste indtægtskilde, der var på Utoft.

Billedet stammer fra plantør Schmidts tid. Det var dengang, rejsefotograferne drog rundt. Damerne trak i det fine, nystrøgne forklæde, mændene fandt også i stadstøjet, og heste og vogn rullede frem.

Ved afsløringen af mindestenen for grosserer Skjold Børgesen på Utoft Plantage 28/9 1917. Fra v. fabrikant Valdemar J. A. Børgesen, fru Claire Børgesen, f. Beck, fru Magda Børgesen, f. Øllgaard, dr. phil. Frederik C. E. Børgesen og billedhugger Anders Bundgaard. På stenens bagside står der: 1892 grundlagde Skjold Børgesen Utoft Plantage.

Valdemar Børgesen skriver i Utoft Plantages gæstebog:

Iaar er det 25 Aar siden, vor Fader begyndte Plantningen paa Utoft. I taknemmelig Glæde over at kunne nyde Frugten af hans Arbejde, bad vi Billedhugger Bundgaard sætte en Mindesten paa et af de smukkeste Steder i Plantagen. Vi siger først Far Tak, fordi han har givet os Børn et Stykke dansk Jord, hvor vi kan samles og føle os glade og fri for de daglige Sorger. Dernæst takker vi Hr. Bundgaard for den udmærket smukke Maade, som han har forstaaet at gengive de Egenskaber i Fars Karakter, som vi holder af og ser op til. Monumentets enkle Linier passer saa godt paa Fars enkle Syn paa Livet, og dets rolige, imponerende Forhold giver Udtryk for Fars Energi og Handlekraft. Stenen og det omliggende Areal skal fredlyses og bevares til Minde om Grundlæggeren af Utoft Plantage. Ære være hans Minde!

Utoft den 28de September 1917.

F. Børgesen. Valdemar Børgesen.

Magda Børgesen. Claire Børgesen.

29/9 1917. Tak for alt!

Anders Bundgaard.

I Aar lykkedes det mig at komme herover til Utoft. Jeg vil da af ganske Hjerte slutte mig til min Broders Udtalelser. Tak til Far for det kære Utoft! og Tak til Billedhugger Bundgaard for den herlige Mindesten.

4/8 1918.

Agnes Børgesen.

Efter flere Forhandlinger med Egnens Folk er Mosegaarden i Dag kommen i Sognefoged A. Præstegaards Varetægt. I Aar har en større Ildebrand [den 1. brand] for

første Gang hjemsøgt Plantagen. Et sørgeligt Syn at se den smukke fremvoksende Skov af Bjergfyr staa sort og livløs. Det er at haabe, at de Myndigheder, der bør tage sig heraf, tage saa kraftigt fat, at Ildebrand opstaaet paa denne Maade [ved gnist fra Trolldhedetoget], saa vidt muligt søges undgaaet. En hjertelig Tak til de Mænd, som ved resolut at ile til Hjælp forhindrede Ilden i yderligere at brede sig. Utoft, 19-30/7 1918. F. Børgesen.

Plantagen staar smukt i Aar med store, friske Skud og uden at være skadet af Nattefrost. Saa igaar Aftes en Raabuk og senere en Hind med to Lam. Skade, at Brandfaren fra [Trolldhede] Banen stadig truer Plantagen. I Foraaret er atter brændt flere Tdr. Land. [Den 2. brand]. Utoft, 12/-19/7 1919. F. Børgesen.

Et referat fra dagbladet »Nordsjælland«, 29. juli 1921 om brand (den 3. brand) i Utoft Plantage er klistret ind i plantagens gæstebog. Det lyder:

»PLANTAGEBRAND I JYLLAND. Kolding. Ved 11-Tiden i Formiddag opstod Ild i Utofts Plantage mellem Grindsted og Heinsvig. Den haarde Vestenvind bærer ind over Plantagen, og Plantørboligen midt i Plantagen er stærkt truet. Ilden skyldes formentlig Trolldhedetoget«.

»Nordsjælland« bragtes familien Børgesen i Hellebæk som eftermiddagsavis. Men allerede nogle timer tidligere var Frederik Børgesen blevet telegrafisk underrettet om branden. På en dejlig, varm sommerdag så de bestyrkede børn deres forældre gøre sig rede til en hurtig afrejse til Utoft plantage.

Den sørgelige brand på Utoft Plantage, 29. juli 1921, er beskrevet i uddrag af presseomtale og af Frederik Børgesens eget indlæg angående branden i dagbladet »Vestkysten«. (Se Birthe Børgesen: Grosserer Skjold C.G.E. Børgesen og dr. phil. Frederik C.E. Børgesens slægt. Lyngby 1977, p. 132-134).

Da vi frygtede, at en stor Del af Plantagen var brændt, tog jeg samme Nat over til Utoft. Heldigvis var Branden da slukket, men der var brændt en dyb Flænge ind i Plantagen, ca. 22 Tdr. Land. Man maa i høj Grad beundre, at det er lykkedes at stoppe Ilden. Plantagen har lidt meget af den voldsomme Tørke i Sommer. Utoft, 30/7-4/8 21. Magda Børgesen. F. Børgesen.

5-8/10 21. Besøgt Utoft. Haft Møde med Assuranceselskabet og Driftsbestyrer Lippert i Anledning af Assurancens Fastsættelse.

Endvidere drøftet de for Plantagens Fremtid meget vanskelige Tider, særlig fremkaldte af de abnorme Skatter. F. Børgesen.

Haft Møde med Kommitteret Dalgas for at drøfte Skatterne og de deraf foranledigede daarlige Fremtidsudsigter for Plantagen. Bjergfyrrerne i Plantagen lider i stor Udstrækning af et voldsomt Larveangreb. Ellers har den regnfulde Periode frisket svært op i Plantagen.

27/6-1/7 1922.

F. Børgesen.

17/7 1922 besøgte et stort antal norske landbrugskandidater Utoft Plantage og har skrevet deres navne i plantagens gæstebog.

11. August 1922.

Fr. Weis. Kjøbenhavn.

Paa Arbejde for Dansk Skovforenings Gødningsforsøg. Anlæg af Prøveflader – á 500 m² – i 28-aarig Rødgran: Afd. 1. Prøveflade I, den sydligste, 200 kg Kalk; II, ubehandlet; III, 200 kg. Kalk, 30 kg. Raafosfat. Paa det brændte Areal afsattes et lille (1000 m²) og 1 stort (1 ha) Areal til Egekultur. I øvrigt herlige Dage, hvis fornemste Oplevelser var en Tur til Raabjerg og Utoft Sande. 1000 Tak!

10.-16. August 1922.

Allan Heilmann.

Tak for det dejlige Ophold i disse Dage. Jeg har med Beundring set, hvorledes Plantagen er vokset frem i de 18 Aar, der er forløbet, siden jeg sidst var der. Her er jo vidunderligt! Tak for al Gæstfrihed mod os. Det har været os en stor Glæde at tilbringe 24 Timer i disse skønne Omgivelser.

31. Maj-1. Juni 1923.

J.V. Møldrup. Margrete Møldrup.

Har glædet mig over det gode Foraars Indvirkning på Plantagen og har med stor Interesse set Prof. Weis' Forsøg med Egekultur paa Hedeflade, hvorved det forhaabentlig lykkes at skabe Løvskov herude.

29/5-2/6 23.

F. Børgesen.

Et herligt Besøg. Gid Lykken følge de nye Forsøg.

D. 10/8-24.

J.C. Christensen. Chr. Dalgas. Fr. Weis. F. Holt.

Hug løs!! trænger meget til Hugst.

D. 1/10-24.

C.E. Flensborg. J. Laussen.

Kom til Utoft for at optage Beskrivelse og Jordbundsprøve paa de af Dansk Skovforenings Gødningsforsøg anlagte Forsøgsparceller. Fandt Forsøgsarealerne i smuk Stand og blev gæstfrit modtaget af Plantørboligens elskværdige Beboere.

9/10 1924.

A. Howard Grøn. Emmy Howard Grøn.

D. 28/6 1925. Efterset de af Dansk Skovforenings Gødningsforsøg anlagte Kulturer af Hvidel, Eg og Bøg. Særdeles god Tilstand! Plantøren kjørte os i Plantagen, han gav Jordbær! Rare Mennesker.

Johs. Helms. F. Sehested. Fr. Weis.

Har tilbragt nogle skønne Dage paa Utoft! Har glædet mig over de gennemhuggede Arealers gode Udvikling. Forhaabentlig kan Hugsten yderligere øges næste Aar. – For første Gang set Egern!

14-21/7 25.

F. Børgesen.

Takket være det gode Foraars tegner Tilvæksten til at blive god i Aar, og under Skovrider Petersens kyndige Udvisning vil Væksten sikkert yderligere tage Fart i Plantagen.

8-13/6 26.

F. Børgesen.

Et dejligt Ophold paa Utoft. – Skoven staar godt, og Tilvæksten fortrinlig. Udhugningen i fuld Gang. – Ombygningen af Stalden udmærket. Dyrene, særlig Grisene, befandt sig vel i de nye Omgivelser. Desværre holdt Mund- og Klovsygen sit Indtog næste Dag. Paa Marken stod Havren fortrinligt. [Hunden] Hitham var meget indladende, selv [hunden] Forlov tæde efterhaanden op.

7-13/8 1926.

F. Børgesen.

Det har været en Oplevelse, at se alt, hvad Skovrider Petersen har udrettet i Vinter! I Skoven er foretaget store Gennemhugninger, saaledes at Granerne nu frit kan udvikle sig, og paa Markerne og i Dalslugten staar en lovende Høst. Faar vi blot Varme, vil sikkert baade Skov og Mark hurtigt udvikle sig tilfredsstillende. Men det er hundekoldt! Graa Himmel og Regn og 8-10° C.

23-26/6 1927.

F. Børgesen.

Siden mit sidste Ophold har Tilvæksten fundet Sted. Den er fortrinlig i Aar. – Tilbragt en dejlig Uge herovre i herligt Vejr.

3-11/8 1927.

F. Børgesen.

Glædet os at se Utoft igen efter vort lange Fravær. Skoven staar godt og har atter i Aar udviklet sig fortrinligt.

3-9/8 1928.

F. Børgesen.

Frederik Børgesens lange fravær fra Utoft Plantage skyldtes, at han med sin hustru, efter indbydelse fra universitetet i Bombay, besøgte Indien og Ceylon i vinterhalvåret 1927-28 for at gøre algologiske undersøgelser. De var borte fra midten af november til i slutningen af april. Mange afgørelser, navnlig ubehagelige, ventede på at blive truffet af Frederik Børgesen ved hans hjemkomst. En af dem var salget af Utoft Plantage. Det har været strengt at skrive under på den salgskontrakt.

Med vemod skiltes familien Børgesen af økonomiske grunde fra Utoft Plantage og fra beboerne derovre. De havde gerne fortsat det videnskabelige forsøg med skovplantning, som grosserer S. Børgesen af nationale grunde med held igangsatte.

Det danske Hedeselskab og dr. phil. F. Børgesen har sikkert gjort, hvad der kunne gøres for, at familien Børgesen kunne beholde deres plantage.

18/10 1929 tilskødes Utoft Plantage læge E.A. Hallas og apoteker Johannes Lind, begge af Vejle, således at den skal tilhøre begge til lige sameje.

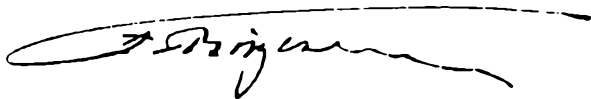
I det endelige skøde indsattes som tinglyste servitutter bl.a. følgende punkter 7 og 8:

7. Med Hensyn til det paa Ejendommen værende Monument bestemmes følgende:

½ Hektar med Monument som Midtpunkt skal altid være fredet, vedligeholdt og beplantet. Det paahviler Køberne eller den til enhver Tid værende Ejer at sørge herfor. Sælgerne (Dr. phil. Frederik Christian Emil Børgesen, Fabrikant Valdemar Julius Anton Børgesen og Frøken Agnes Marie Elisabeth Børgesen) har hver for sig for hvers Levetid Paataleret. Derefter overgaar Paataleretten til Sogneraadet. Sælgerne har Ret til med Sogneraadet at træffe Aftale om Tilsyn med Overholdelsen af nærværende Bestemmelse, og den til enhver Tid værende Ejer er pligtig at efterkomme Sogneraadets Paabud til Overholdelse af Bestemmelsen.

Det bemærkes, at Monumentets Omgivelser, Stenhøjen etc. er i plantagemæssig Stand, og at Køberne ikke vil paatage sig nogen Forpligtelse til at bringe det i Stand efter Anvisning, der kan medføre væsentlig Bekostning. Men Køberne er villige til at vedligeholde Omgivelserne i den Stand, hvori de for Øjeblikket findes eller den Stand, hvori Sælgerne for egen Regning vil bringe den.

8. Den solgte Ejendom er benævnt Utoft Plantage, hvilket er det gamle af Beboerne paa Ejendommen brugte Navn og det Navn, som Plantagens Grundlægger, Grosserer Skjold Børgesen, valgte. Det maa ingensinde forandres og skal stedse bevares. Sælgerne har hver for sig for hvers Levetid Paataleret, derefter overgaar Paataleretten til Sogneraadet.

A handwritten signature in black ink, appearing to read "J. Skjold Børgesen", with a long horizontal flourish extending to the right.

N. Kr. Mortensen: En københavnerplantage i 100 år.

Holger Petersen

Gæstebogens blade fører deres klare tale om initiativer, glæden ved at se noget gro, men også om de besværligheder, der på flere områder har været i pionertiden. Notaterne afslører også den begivenhed det var, at der på den jyske hede kunne skabes et botanisk anlæg ved gården af så seværdig og oplysende karakter. Folk kom langvejs fra for at studere resultaterne af de forsøg, som botanikeren F. Børgesen havde udført. På flere måder har det været med til at give inspiration til plantning ved flere ejendomme og huse i det midt- og vestjyske. Stedet var med til at kaste et positivt lys over en egn, som alle troede var gold og ufrugtbar. Dette, at man kunne se noget vokse op, gav mod hos mange og tro på, at en indsats kunne nytte.

Utoft Plantage placerer sig i historien sammen med en række andre plantager i området, som en af de såkaldte »københavnerplantager« eller »grossererplantager«. Som i mange andre tilfælde, oplever man, at Holger Petersen havde en finger med i spillet, da beslutningen om at begynde en plantage skulle træffes. Holger Petersen var manden, der formåede at skabe begejstring for plantningssagen hosigestillede i den københavnske grosserer verden, og det var ham, der førte dem sammen med den mand, der havde muligheder for, at planer kunne omsættes til virkelighed, Enrico Dalgas.

Der blev ikke lovet guld og grønne skove. Fra starten blev det gjort klart for de københavnske pengemænd, at de ikke straks måtte vente at få økonomisk udbytte af den kapital, der blev sat i jord og planter.

Hedesag og plantning blev kædet sammen med den nationale bevægelse, efter at Danmark i 1864 mistede Sønderjylland. Når der blev talt om, at kræfter måtte sættes ind for at vinde noget af det »indad, som man havde tabt udad«, så blev det ikke ved tom snak. Der lå handling bag.

De midtjyske bønders indstilling var faktisk nøjagtig den samme. De ville også gerne gøre noget, men for de flestes vedkommende var de i den situation, at de ikke havde midlerne til at sætte ekstra ting i gang. Selv om de havde store jordtilliggender, måtte de fleste være glade, dersom de kunne opretholde rimelige levevilkår.

Da grossererne kom til egnen og gav bud på den jord, som lå uopdyrket hen, synes de fleste lokale at have accepteret situationen. Ingen papirer afslører, at der har været modstand, men tværtimod synes begge parter at være gået med i samarbejdet på en positiv måde. For mange på egnen blev der tale om direkte økonomisk gevinst gennem den løn, som blev betalt for at arbejde i skoven, penge, som man havde hårdt brug for i det daglige. Både direkte og indirekte var pengene fra København med til at sætte noget i gang.

En københavnerplantages historie kan som nævnt ikke skrives uden et afsnit om Holger Petersen.

Holger Petersen var født på Vejle-kanten. Han var kun knap seks år, da hans far døde. Moderen solgte gården og flyttede til København, fordi hun mente, at der her var større muligheder for at give børnene en ordentlig uddannelse. To blev læger, og to blev lærere, men Holger Petersen fortalte selv senere, at moderen ikke fandt, at han havde kundskaber til at kunne studere. Derfor måtte han »nøjes« med at komme i handelslære. Her viste han, at han formåede at skabe noget, som mange fik gavn af. Han var en tid i England for at lære mere om handel. Da han kom hjem, havde han erhvervet ret til eneforhandling for en engelsk fabrik. Det gjaldt bl.a. lingeri-artikler: knapper, tråd, synåle, hæfter, bånd, bændler, tryklåse o.s.v. Han startede alene i København, men ved hans død i 1917 var der knap 700 ansatte på hans klædefabrik.

En af Holger Petersens brødre var lægen August Petersen i Andst, der i 1882 gik ind i plantningssagen i forbindelse med oprettelsen af Staushede plantage. Han bragte broderen sammen med Enrico Dalgas. Det skete under en sammenkomst på Askov Højskole, og hævdes oven i købet at have fundet sted på skolens historiske bänk.

Holger Petersen fik da at vide, at der vest for Hovborg var en hedegård på 800 tdr. land til salg. Den blev købt, og Holger Petersen gav sig til at plante. Senere købte han yderligere 500 tdr. land til. I dag er denne kendt som Baldersbæk plantage.

I 1892 blev der foretaget en såkaldt hederejse. Foruden Dalgas var Holger Petersen, August Petersen, grossererne William Salomonsen og Jacob Moresco samt arkitekt Ingemann, alle København, med.

Denne rejse satte noget i gang hos deltagerne, alle købte ejendomme for at anlægge plantager. William Salomonsen købte Slauggård på 650 tdr. land, Moresco købte Fromsejer på 1400 tdr. land, mens Ingemann købte Lundgård på 400 tdr. land. Flere andre københavnere købte på den tid ejendomme i det midt- og vestjyske.

Købet af Utoft

På Grindsted-Billundegnen har familien Børgesens initiativer en central placering i hedeplantagernes tilblivelseshistorie. Begivenhedsmønstret følger det kendte: møde mellem Dalgas, Holger Petersen og Skjold Børgesen. Så skete der noget.

Men studier i korrespondancen afslører dog, at manden, der ejede den gård, der senere blev grundstammen i det hele, ikke uden diskussion gik ind på at sælge.

Det var Dalgas, der havde fået til opgave at »berede jordbunden« blandt egnens folk, og det var skovrider J.C. Sørensen på Høllund Søgård, der fik overdraget at ordne sagen.

I et brev sendt fra Høllund Søgård 25. november 1892 til Hedeselskabets kontor i Århus står bl.a.:

»Med Undtagelse af Ejeren af Matr. nr. 2 Utoft ere alle Beboere der i Omegnen meget begejstret for at få en Plantningsareal afhændet på dette Terrain, og det gik forholdsvis let med at få Tilbudene i Orden, og jeg synes ogsaa, at disse er meget moderate.

Jeg havde tidligere hørt Tale om, at Laurids Jensen, ejer af Matr. Nr. 2 Utoft ikke ville sælge sin Hede og Mose, og inden jeg rejste derned, skrev jeg derfor til et Par af de mest formaaende Mænd, som tilmed er hans gode Venner og have megen indflydelse på ham, men de kunde ikke engang formå ham til at give Møde, da Tilbudene blev affattede. Han har taget den Bestemmelse, at saa længe han ejer Gaarden, skal den ikke udstykkes. Derimod vil han meget gjerne sælge hele Gaar-

den, thi han er ca. 70 Aar gammel, Konen svagelig, ingen Børn, og da han desuden, foruden Gaarden ejer en Kapital på ca. 20.000 Kr., saa kan man jo forstaa, at han vil sælge Gaarden. Jeg tog derfor hen til ham den 26. November for at faa opgivet Prisen på hele Gaarden. Foruden Besætningen forlanger han for den samlede Gaard (ca. 400 Tdr. Land) 11.000 Kroner, og muligvis vil han forbeholde sig Byggeplads og Havejord efter nærmere Aftale.

Jeg synes Gaarden er 10.000 værd, og jeg antager ogsaa, at den kan kjøbes for nævnte Beløb, når man uden Prutten byder dette.

Til Gaarden hører der 10 a 12 Tdr. Land Eng langs hele nordre Ende af Agerlodden. Ejeren har en Stemmeværk i Aaen, men ellers er der slet ikke anlagt Vandingsrender eller Lignende, saa Vandet løber over Engen, som det selv lyster. Ejeren angav den aarlige Høavl til ca. 50 Læs, endvidere hører til gaarden ca. 80 Tdr. Land Agermark, der aldrig har faaet Mergel. Under Agermarken hører 2 vistnok fortrinlige Slugter med Maarjord, der fra Engen skjærer sig op i Agermarken paa begge Sider af Gaarden. Ca. 60 Tdr. Land god Mose i søndre Ende af Ejendommen og ca. 30 daarlig Do i Midten af samme samt 230 Tdr. Land Hede, hvoraf et større Parti har været Agermark og derfor godt egnet til Beplantning. Med undtagelse af Stuehuset, der er af Grundmuur og vistnok ret godt skjønt gammel, er de tre øvrige Huse af Bindingsværk og saa godt som uden Værdi.

For det Tilfælde, at Hr. Oberstleutenanten skulle synes om at købe Gaarden har jeg taget mod Tilbud om at købe søndre Ende af Matr. Nr. 1a Utoft ca. 200 Tdr. Land. Der kan desuden faas ca. 200 Tdr. Land mere af Heden ned til Agermarken, men dette parti kan ikke kjøbes for 5 kr. pr. Tdr. Land.

Hvis man ikke faar søndre Ende af Matr. No 1 a, Utoft, faar man jo slet ingen Ting af Bakkepartiet »Heinsvig Knude«. Længere mod Øst end Matr. No. 1 a, Utoft, kan man heller ikke komme, da der ogsaa her findes en Mand, som ikke vil sælge.

Jeg haaber derfor, at Hr. Oberstleutenanten vil bese de tilbudte Arealer, for at tage Bestemmelse om, hvorledes Sagen skal ordnes. Hvis man vil give Afkald paa »Heinsvig Knude« kan der jo faaes et passende Areal i det tilbudte Vest for samme, men skal Heinsvig Knude med ind i Arealet, maa man jo enten købe ovennævnte Gaard i Utoft eller ogsaa et tilstrækkeligt stort Areal paa begge Sider af nævnte Ejendom, hvilket der forøvrigt vistnok heller ikke er stor Risiko ved, da Gaarden efter min Mening bliver solgt med det første, hvorefter Heden i hvert Fald vistnok kan kjøbes«.

Så vidt et uddrag af skovrider Sørensens brev til Dalgas. Dalgas var heller ikke sen til at svare, og »Hejnsvig Knude« har åbenbart spillet en central rolle, idet Dalgas slår fast:

»Det vil ikke være muligt at faa Grosserereren i Kjøbenhavn til at gaa ind paa Kjøbet, naar han ikke faar saa meget med af Bakkeknuden, at der paa denne findes i det mindste nogen god Hede til Gran, og at der tillige faas Udsigt fra det høje Punkt Nord for Løvlundgaard ud over Grindsteddalen. Den Slags Folk vil gjerne ofre noget paa Fædrelandets Alter, men de vilde ogsaa have et nogenlunde kjønt Areal. Det er det mindste, man kan byde dem, naar de skulle yde Ofre«.

Og alt gik i orden, som Dalgas havde ønsket, og i løbet af tre år var handlerne i orden, idet jorden blev tilskødet i denne rækkefølge:

3/10	1893	Niels Kr. Nielsen, Utoft	1991,69 kr.
24/11	1893	Laust Jensen, Utoft	9900,00 kr.
24/11		Niels Lauridsen, Utoft	1680,00 kr.
26/6	1894	Niels Madsen, Løvlund	351,37 kr.
26/6	1894	Eskild Madsen, Løvlund	579,00 kr.
29/4	1895	Niels Lauridsen, Utoft	1000,00 kr.
4/8	1896	Morten Nielsen, Grindsteddal	844,00 kr.
			<u>16.346.06 kr.</u>

På denne måde lykkedes det at samle en plantageejendom på 1100 tdr. land og en moseejendom på 400 tdr. land, således at der i alt hørte 1500 tdr. land til.

Plantagens drift

Set med vor tids øjne var den »åreladning«, der skete af områdets ejendomme, ret så kraftig, men man må ikke glemme, at på den tid havde ejendommene i Grindsted sogn en gennemsnitlig størrelse på 250 tdr., så mange har været af anselig størrelse.

Ingen af dem, der var med i dette pionerarbejde, lever mere, og de kan således ikke give os svar på vore spørgsmål. Vi må i stedet søge til de gamle protokoller og dykke ned i arkiverne.

Det var nødvendigt at forbinde idealismen med plantningssagen, for der kunne nemlig gå et halvt hundrede år, før der for alvor kom balance mellem indtægter og udgifter.

De gamle regnskabsbøger fra Utoft fører da også på dette felt deres klare tale. Man skal helt frem til 1915, før de første egentlige indtægter fra plantagedriften noteres. En undtagelse er dog de mange tusinde planter, som dyrkedes på Utoft planteskole, og som solgtes over hele landet. Dertil kommer de penge, som egnens landmænd gav for hø fra engen og korn fra Mosegårdens jord.

De første »træpenge«, der kommer ind i 1915, fortæller, at nu har plantagens vækster nået en sådan størrelse, at der bør startes en udtynding. Der er ikke tale om salg af stammer eller træ til gavn i det daglige, men i det væsentligste kun forkrøblede bjergfyr, som plantøren huggede ned for fire kroner pr. tdr. land. Kvaset solgtes for en krone pr. læs.

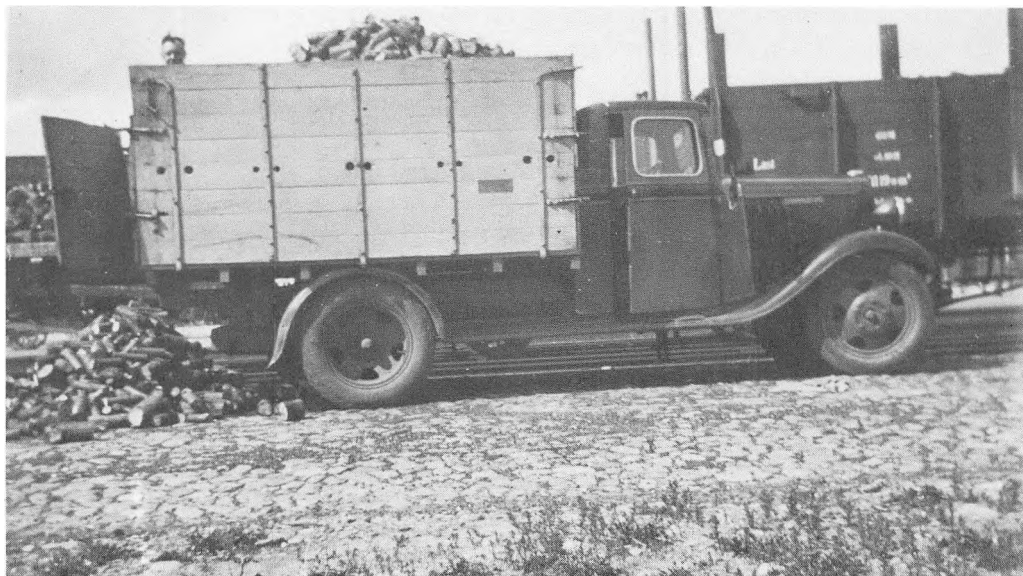
Noget brænde blev der også af de tykkeste grene, og sygehuset i Grindsted synes at være den første kunde, idet bøgerne viser, at der er leveret 28 rummeter å tre kroner.

Grindsted og Utoft har hele tiden været nær forbundet, og før man i Grindsted kendte til bane og bil, men hvor de fleste havde hestekøretøj, gik mange sommerudflugter til Utoft, hvad gæstebogens blade også fortæller.

1915 synes også at have været året, hvor juletræerne fra Utoft for alvor vinder indpas i Grindsted. Borgerforeningen købte et for en daler, sygehuset fik fire for 2,25 kr. og Grindsted by 16 for 35 øre pr. stk. I de følgende år kommer mange private efter juletræer, ja for adskillige borgere synes det at have været et af årets højdepunkter at spadsere til Utoft efter juletræer. Det har uden tvivl været en familiebegivenhed.

Krigsårene, i 1914-18 og 1940-45, har haft særlig betydning i skovens historie.

Under Første Verdenskrig blev kvas således en efterspurgt vare, og Utoft Plantage har ydet sit væsentlige bidrag til, at der energimæssigt kunne holdes gang i en række af egnens

Regnskaberne for Utoft Plantage giver et interessant billede af, hvad plantagen økonomisk har kastet af sig. Det tog mange år, før man kunne begynde af sende brændestykker med toget fra Grindsted til København. Man solgte revlengeris til kostebinding, faskiner til militæret, juletræer og raftehegn til borgerne i Grindsted, og under første verdenskrig var brændslet fra Utoft en værdifuld kilde til, at dampen kunne holdes oppe i en række af egnens virksomheder. Vogmanden er Karl Rasmussen, der efter plantør-jobbet, startede vognmandsforretning i Grindsted.

virksomheder. Grindsted Klædefabrik købte store mængder, i 1918 fik Grindsted Elværk 15.500 kg klippet brændsel, men også lyng og revling var i god kurs. Lyngmøllen i Grindsted fik således 2.700 bundter lyng á 9,5 øre, og malermester Vilhelm Kålund var en mand, der var særlig energisk, når det gjaldt plukning af revlengeris. En enkelt gang afregnede han 4.300 pund revling for to øre pr. pund.

Det var ikke blot at få plukket revlingene. Der lå også et stort arbejde i at få risene »afbrummet«, d.v.s. få dem gjort rene. De blev bundtet fint i store »dukker« og sendt til København, hvor grossererne solgte hedens produkt videre til koste- og børsteindustrien.

Også andre øjne var rettet mod de muligheder, som Utoft gav for skovprodukter. Om det har været til forsvarsbyggeopgaver eller blot for at give varme til soldaterne vides ikke, men et par linier i den gamle regnskabsbog fortæller, at arméingeniørkommandoen fik ni læs kvas sendt med jernbane til Lyngby og Hedehusene. At få træerne hugget om og få de 52 tons kvas eller faskiner lagt i jernbanevogn kostede 20 øre pr. tons. Plantøren fik 2,80 kr. for at køre det til stationen i Grindsted, og for at sikre at det hele blev på toget til bestemmelsesstedet, købtes snørregarn for 10,73 kr. Fragten løb op i 430 kr., således at de samlede udgifter var på 693 kr. Man fik 966 kr. fra militæret, idet militærets betaling var 92 kr. for hver 5000 kg.

En af de første opgaver var at sørge for at skabe bedre vejforbindelser til Utoft. Adgang til området havde man fra Holstedvejen. Det var dengang en såkaldt drivvej. Det var helt åbne landskaber og store strækninger af hede, men netop i de år, hvor Utoft blev anlagt, forhandlede myndighederne om at give vejen status af landevej.

Allerede i midten af 1800-tallet havde vejen fra Vejle over Grene og Grindsted til Varde fået denne status, og for Børgesen opstod straks den tanke, at det var ad denne vej, at Utoft skulle have sin hovedforbindelsesåre i lige linie mod nord fra gården. Det var ikke så enkel en sag, for der skulle lægges vej over engen, åen og en kanal, men med skovl og trillebør blev opgaven klaret. På samme måde lavedes andre veje, det der dengang kaldtes »opkastede« veje.

Egnen var fattig på træ, så det var ikke let at købe større partier lokalt. Det var nok grunden til, at det tømmer, der skulle bruges til broen over åen, måtte købes i Esbjerg. Det blev overdraget assistent, senere skovrider ved Hedeselskabet, J.J. Holt, at klare den opgave. Holt tog med dagvogn til Varde og med jernbane fra Varde til Esbjerg. Da rejsen varede over et døgn, blev der givet Holt diæter på sammenlagt fire kroner. Han købte træ for 321,25 kr., og jordarbejdet kostede knap 590 kr., så broen kostede omkring tusind kroner. Der blev plantet allé ved den ny vej.

Så rullede det ad den ny vej. Fra Skjern kom vogne med 35 travertækkerør til nybyggeriet i Utoft. Mergelbanen fra Stilbjerg havde haft 13.000 mursten med, som var sat af på en mark i Hinnum. Der kom også et læs ler, så man kunne få stampet lergulv i laden o.s.v.

Den ny vej var på en måde Utofts ansigt udadtil. Det var ad denne vej, at de mange gæster, som gæstebogen fortæller om, kom på besøg.

Gæsterne blev de første år hentet i Vejle. Senere kom der tog fra Vejle til Vandel, og fra 1914 kørte det helt til Grindsted gennem et hjørne af Utoft.

Andre veje tonede frem i landskabet. Gennem lystanlægget, hvor der var plantet 35.000 træer, lavede man en 735 alen kirkesti. I 1895 anlagdes vejen mod syd gennem plantagen til Hejnsvigvej, i alt 1107 favne á 10 øre!

Den første plantør

Folkene i plantørgården eller skovfogedboligen har været bindeleddet i det daglige mellem egnens folk og til gæsterne langvejs fra. Da plantningen begyndte og i mange år herefter, var

Mads Kristiansen, Donslund Hede, og hans hustru omgivet af ægteparrets 11 børn.

det familier, som gennem deres daglige virke ved landbrug havde vist, at de duede til noget, som fik opgaverne betroet. Senere har man så knyttet forstuddannede til.

De ansattes opgaver var nøje præciseret gennem en kontrakt. Selvom der naturligvis i tidens løb er ændret ved formuleringen i takt med udviklingen, så giver den første kontrakt, som opbevares i Det danske Hedeselskabs arkiver, et klart billede af en plantørs opgaver og ansvar.

Det gælder f.eks. den aftale, der i 1893 blev indgået mellem Skjold Børgesen og den første plantør, *Mads Kristiansen*.

Plantør-Kontrakt for Plantagen Utoft

Jeg undertegnede Grosserer S. Børgesen af Kjøbenhavn antager herved Mads Kristiansen som Plantør i min Plantage, kaldet Utoft, i Grindsted Sogn fra 1. April d. A. at regne og paa følgende Betingelser.

1.

Plantøren erholder fri Bolig og fri Tjenestejord paa Utoftgaardens Grund, nemlig al Ager og Eng norden for Fællesveien langs Gaardene. Sønden for Grindstedaa, dog med Undtagelse af de Ø: 20 Tdr. Land Ager, som indtages til Planteskole, Have og Lystanlæg vesten for Gaarden. I Agermarken og Heden sønden for bemeldte Fællesvei kan han derhos græsse, forsaavidt den ikke er tilplantet, dog kun efter speciel Tilladelse, der gives for hvert Aar. Af det førnævnte Areal, der udlægges til Have og Planteskole, erholder Plantøren Ø: $\frac{1}{8}$ Td. Land til Kjøkkenhave, og er han forpligtet til at drive disse $\frac{1}{8}$ Td. Land forsvarligt efter Aftale med Eiereren, samt til at holde dem godt rene for Ukrudt m.m. Ligeledes er han forpligtet til hvert Aar at levere 5 Læs Staldgødning til Eierens Have og Planteskole. Fremdeles bemærkes, at Gaardens Bygninger og Tjenestejord først kunne tiltrædes af Plantøren den 1ste Juni d.A., og at Eiereren forbeholder sig til eget Brug Storstuen i Forhuset, samt Plads i Stalden til Reiseheste. I Udhuset forbeholdes et Rum til Redskaber. Plantøren fritages for at svare Skatter af Ejendommen, men skal selv afholde sine personlige Skatter, ligesom han til Kommunen skal svare de Naturalpræstationer, som denne maatte paalægge Ejendommen, foruden at han overtager Snekastningsarbejderne.

2.

Plantøren er forpligtet til at vedligeholde Gaardens Bygninger indvendigt og udvendigt paa Tag og Fag, fra den Tid Eiereren har istandsat disse efter sit eget Skjøn. Der afholdes da en Synsforretning, og skal Bygningerne i sin Tid afleveres i samme Stand, Slid fraregnet. Dog skal Vedligeholdelsen af den Deel af Stuehuset, hvor Storstuen findes, ikke vedkomme Plantøren, som dog til Taget herover skal levere det fornødne Halm. Plantøren skal overholde god Orden og Reenlighed i Huus, Stald og Gaardsplads, samt 1 Gang hvert Aar hvidte Stald og Stuer.

Plantøren overtager Tjenestejorden med den paastaaende Sæd, og forøvrigt skal han drive den forsvarligt efter Egnens Skik og Brug. Den til Ejendommen hørende Eng skal holdes i samme Stand som ved Overtagelsen med Hensyn til Renderi og Grøfters Oprensning. Ved Afleveringen i sin tid til en 1ste April skal et lige saa stort Areal være tilsaaet med Rug som ved Modtagelsen, og for Vaarsædens Vedkom-

mende skal det tilsvarende Kvantum Vaarsæd og Kartofler afleveres. Paa denne Kontrakt anføres ved Markens Overtagelse, hvor stort et besaaet Areal der da findes af hver Slags. Fremdeles skal Plantøren ved Aflevering i sin Tid til en 1ste April mindst aflevere 3000 ð Hø og 3000 ð Halm. Hverken Gjødningen ei heller det paa Ejendommen avlede Hø og Halm maa sælges af Plantøren, men skal forbruges paa Gaarden. Plantøren har Ret til at skjære Tørv i Ejerens Mose, dog kun til eget Forbrug og efter nærmere Anvisning. Ligeledes kan han til eget Brug hugge Lyng i Heden efter Anvisning og skjære Hedetørv.

3.

Plantøren er forpligtet til at assurere sit Bohave, sin Besætning og sin Avl.

4.

Ved Modtagelsen af Gaarden erholder Plantøren af Ejeren et Laan paa 1000 Kr. skriver Eet Tusinde Kroner, hvilket Beløb af ham forrentes med 4% pro Anno saaledes at Renterne af ham betales halvaarlig til 11. Dec. Termin og 11. Juni Termin, første Gang til 11. Dec. 1893. Laanet tilbagebetales i 10 Aar med 100 Kr, skriver Eet Hundrede Kroner aarligt, første Gang den 11. December 1894. Plantøren udsteder til Ejeren en thinglæst Obligation for dette Laan med 1ste Prioritets Pant i hans Bohave, Inventar og Besætning. Skeer Fraflytning forinden Laanet er tilbagebetalt, tilbageholdes det Resterende i Besætning, Inventar og Bohave.

5.

Plantøren er forpligtet til at føre det daglige Tilsyn med Arbeidet i hele Plantagen, Planteskolen og Haven m.m. og skal være ansvarlig for, at alt Arbeide bliver udført i Henhold til de afsluttede Kontrakter og de givne Ordre, hvorhos det paahviler ham at vaage over den størst mulige Orden saavel i Plantagen, Planteskolen, Haven som ved Gaarden, saaledes og at der vides Forsigtighed med Hensyn til Ildsfare i Heden. I tør Tid maa han paase, at der ikke ryges Tobak i Heden, i Tilfælde af Ildsvaade skal han gjøre sit Yderste for at faa denne slukket. Ulovlig Hedebrænding hos Naboerne skal han anmelde. Han skal paase, at der ikke drives ulovlig Jagt og voldes Ufred med Kreaturer og Faar m.m. Ligeledes er han uberettiget til selv at jage paa Ejendommen. Fremdeles er han forpligtet til at holde nøjagtig Bogføring over alle forefaldende Arbeider, og forsaavidt han afholder Udbetalinger, da at føre Regnskab herover, alt efter nærmere Anvisning. Derhos skal han foretage de til Arbeidets Fremme nødvendige Afsætninger og Opmaalinger i Plantagen og Planteskolen, Alt uden særlig Betaling for sit derved havte personlige Arbeide.

6.

Plantøren kan overtage Pløiningsarbeider i Heden samt Planteskolearbeider mod at erholde der herfor i de aarlige Budgetter anførte Priser, Alt dog kun efter nærmere Aftale med Ejeren for hvert Aar.

7.

Da Ejeren har overdraget Ledelsen af Arbeiderne i Plantagen, Planteskolen m.m. til Det danske Hedeselskab, er Plantøren forpligtet til at rette sig efter de

Ordre og Anvisninger, som Hedeselskabets Tilsynshavende giver ham. Til Ejeren og de Tilsynshavendes Reiseheste skal han afgive fornøden Græsning paa Ager og høstet Eng, uden særlig Betingelse. Mælk, Æg og deslige er han forpligtet til at udlevere de Tilreisende mod passende Godtgjørelse.

8.

Saa vel Ejeren som Plantøren kunne opsiges denne Kontrakt med ½ Aars Varsel til hvert Aars 1ste April. Saa fremt Plantøren gjør sig skyldig i bevislige Misligheder, er Ejeren derhos berettiget til uden Varsel at afskedige ham, og derved strax fratage ham Ledelsen af Arbejdet, samt saaledes at han skal fraflytte senest 1 Maaned efter Afskedigelsen, uden at han kan fordrø Erstatning for Værdien af den paa Ejendommen til den Tid værende Avl, der skal forblive paa Gaarden.

Kjøbenhavn, den 30. Januar 1893

S. Børgesen.

Jeg undertegnede Mads Kristiansen indgaaer herved paa at overtage Plantørpladsen i Utoft Plantage paa de ovennævnte Betingelser.

Grindsted, den 25. Januar 1893

Mads Kristjansen.

En af de ting, som nok vil undre mange, der ser aftalen i dag, er, at der paa intet tidspunkt nævnes løn.

Indkomsterne til plantørfamilien skulle komme gennem det afkast, dyrkningen af jorden og dyrene gav. Hertil kom de penge, der kunne tjenes ved arbejde i planteskolen, ved at pløje hede, grave plantehuller og plante træerne.

Mange nye ting skulle anskaffes til den daglige drift, og set med datidens øjne har det været en aftale af stor alvor, der blev truffet mellem S. Børgesen og Mads Kristiansen, om at Børgesen skulle stille startkapital paa et tusinde kroner som lån.

Det var penge, der skulle afdrages med 100 kr. om året, og forrentes med 4 pct. årligt.

Som et kuriosum kan nævnes, at grossererens eftergav renteportionen fra juni til decemberterminen 1893 som en julegave til plantøren!

Hvad havde en plantørfamilie så at stille som pant for så mange penge som tusind kroner var dengang?

Det ved man, fordi Mads Kristiansen lavede en pantefortegnelse over indboet. Fortegnelsen ser sådan ud:

Fortegnelse
over Besætning og Inventar m.m. paa Utoftgaard.

1. Besætning

To Heste (preusere), sex Køer, tolv Faar, et Sviin, to Høns.

2. Avlsredskaber.

En Arbeidsvogn, en Plov, en Harve, et Sæt Seletøi, to Spader, to Skovle, to Grebe, en Høstle, en Hakkelseskniv, 2 Trillebøer.

3. Inventar.

Et Klædeskab, en Komode, en Dragkiste, fire Stole, to Borde, fire Ballier, en Tønde, en Kærnemaskine, fire Gryder, to Kander, tre Dusin Fade og Tallerkener, et Dusin Kopper, et Dusin Dækketøj, en Vægt, 1 Stueuhr, 1 Lommeuhr, 1 Lampe, 1 Brødmaskine, 1 Spinderok.

Denne Fortegnelse vedlægges den af mig under Dags Dato udstedte Panteforheftelse til Hr Grosserer Børgesen, Kjøbenhavn.

Utoftgaard den 30. Juni 1893

Mads Kristiansen.

At Plantør Mads Kristiansen, Utoftgaard er i Besiddelse af og har Ejendomsret over de ovennævnte Gjenstande attesteres herved.

D.u.t.

I. Holt.

K. Jørgensen

Læst i Andst og Slaugs Herreds Ret den 11. Juli 1893.

Protokol N° 43 Fol. 162.

Borup.

Selv om det naturligvis ikke var plantøren, der skulle sætte kreditforeningslån på ejendommen, så var man alligevel fra vurderingsmændenes side meget interesseret i, hvad plantøren havde af jordisk gods.

Vurderingsskemaerne fortæller herom i enkeltheder. De seks køer blev sat til en værdi af 60 kr. pr. stk., hvert får til 10 kr., mens svin vurderes til 50 kr., altså en samlet besætningsværdi på 580 kr.

Langt de fleste ting, man brugte i den daglige husholdning, var af egen avl. Man regnede med at indslagtingen til tre personer kostede 30 kr. årligt, og samme beløb satte man af til købmandsvarer og »andre lignende genstande«. Til bygningernes vedligeholdelse 50 kr., investeringer, redskabernes vedligeholdelse og hestebeslag 25 kr., engvanding 5 kr., og man satte en tiendedel af alle udgifterne på 255 kr. af til uforudsete udgifter, altså 25,50 kr.

Dengang som nu mærkedes skatterne. Amtsstuen fik 98,40 kr., fattig- og statsskat samt andet bidrag til sognet, herunder offer til præst og degn, 87,86 kr., mens præstetiende kostede 12 kr., kongetiende 12 kr. og kirketiende 12 kr., mens man kunne slippe med en brandforsikringspræmie på 3,20 kr. for et helt år.

Den første plantør i Utoft, *Mads Kristiansen*, portrætteres af sønnen, forfatteren Johs. Kristiansen, Ølgod:

»I februar 1929 besøgte Rødding Højskoles elever under forstander Hans Lunds ledelse Grindsted. Man standsede på vejen dertil ved Utoft, hvor man fra en høj så ud over den store plantage. Hans Lund bad senere mig, der dengang var lærer ved skolen, om at skrive en artikel til Rødding Højskoles årsskrift om min fars virke som hedeopdyrker og plantør.

Som indledning til denne artikel skrev Hans Lund bl.a.:

»Vi havde den mærkelige oplevelse i Utoft at have den mand i vor midte, der for en menneskealder siden havde tilplantet disse vældige arealer. For mange af os var det disse begivenhedsrige dages mest gribende øjeblikke, da denne gamle mand Mads Kristiansen, fra Utoft banke, ved hvis fod nu nåletræsskoven støt og stærkt bredte sig næsten så langt øjet

rakte, i jævne og beskedne ord fortalte om sit liv på disse egne – fra den dag i 60'erne, da Dalgas gæstede hans barndomshjem derude i lyngen, gennem de mange hårde kampens år, hvor kræfterne sættes ind på »at klæde landet«, frem til denne dag, hvor den gamle mand på et nyt sted har taget arbejdet op med at forvandle lyngheder til agerjord. – Mads Kristiansens liv er ikke bare beretning om et dådfyldt arbejdsliv, det er også et vidnesbyrd om den rigdom det er for et menneske at have sans for den usynlige verdens virkelighed.«

Den lille indledning af Hans Lund tegner et ganske godt portræt af Utofts første plantør. Som barn havde han vogtet får på de store hedestrækninger, der bredte sig omkring Grindsted. Som 22-årig overtog han en parcel på ca. 90 tdr. ld. hede i Sønderby mose syd for byen og opdyrkede den i løbet af nogle år. Der byggede han selv sit lille hus, der kom til at stå ham i 600 kr. Dertil hjemførte han den unge pige, han var blevet gift med, Mette Margrete Jensen fra Moltkenbjerg, Vorbasse sogn. Han havde viet sit liv til at blive hedeopdyrker. Det blev han i stor stil, og Mette fulgte ham trofast og tog sin del af det slid, som hedeopdyrkning var med primitive redskaber, som man dengang havde. De fik 62 års lykkeligt samliv, arbejdsår med medgang og modgang og oplevede således at fejre både guld- og diamantbryllup. Hans hustru overlevede ham i 12 år. Mads Kristiansen blev som ældre æresmedlem af Hedebruget, og man finder hans og hans hustrus navne indhugget på sten i Kongenshus mindepark for hedeopdyrkere, Mads Kristiansen tillige i rundkredsen nederst i parken, som tak for det arbejde han har udført både i tale og skrift for Hedeselskabet og Hedebruget.

Skæbnen ville, at han blev den første plantør i Utoft i årene fra 1892 til 1906. Grosserer Skjold Børgesen havde købt 1100 tdr. ld. hede, og de skulle beplantes. En plantør til at udføre dette arbejde skulle antages. Hedens konge Enrico Dalgas, der var involveret i sagen, havde i 60'erne besøgt Mads Kristiansens barndomshjem og set, hvad man der foretog sig med hedeopdyrkning. Nu kom han igen og bad indtrængende Mads om at tage plantørstillingen. Han, der var et meget frihedselskende menneske, nølede noget med svaret, da han vidste, at han ville komme til at stå under en ledelse, der muligvis kunne virke hæmmende på hans selvstændighed og udfoldelsestrang. Men gerningen fristede ham, da hans hu altid havde stået til hedeopdyrkning og plantning, og derfor sagde han til sidst ja, omend altså med nogen betænkelighed.

Så stod han da en dag i 1892 med kone og børn ved den gamle gård i Utoft og kunne se ud over vidderne, hvor heden enerådende bredte sig. Han var ivrig efter at komme til at tage fat. Store opgaver ventede. Den gamle gård skulle bygges om, en stor have skulle anlægges, en planteskole gøres klar. Moser skulle kultiveres, engdrag skulle ved grøftning af vandingskanaler gøres mere ydende. Dårlige veje skulle gøres farbare, broer over åen skulle istandsættes. Regnskab skulle føres. De endnu eksisterende protokoller fortæller interessante ting om indtægter og udgifter på den tid.

Og så var der jo de 1100 tdr. ld., rå hede, der skulle beplantes.

Mellem grosserer Børgesen og Mads Kristiansen udviklede der sig et venskab, som han ofte har omtalt med stor taknemmelighed. I 1929 sagde han under sin tale til eleverne fra Rødding Højskole: »Grosserer Børgesen er en af de ædleste og fineste mennesker, jeg har mødt.«

Samtidig med at det vældige arbejde gik sin gang år efter år, blev Utoft et sted, hvor flere betydelige mænd kom, dels for at se udviklingen, dels for at holde ferie. Derom kan der læses i grosserer Børgesens optegnelser. Men også mange andre både unge og ældre gæstede Utoft. På Mads Kristiansens initiativ holdtes der møder i den smukke have, der var blevet

Skovrider Jens Jensen Holt. Fra starten og gennem mange år samt de senere år, er det Hedeselskabet, der varetager det daglige opsyn og den forstlige ledelse i Utoft. Gennem den første lange årrække var det skovrider Jens Holt, Grindsted, der var den daglige kontakt mellem familien Børgesen, plantørerne og Hedeselskabet. Jens Jensen Holt begyndte i Utoft i 1892, samme år som han bestod eksamen som skovrider. Jens Holt havde i mange år et distrikt, der omfattede plantager i såvel Ringkøbing, Ribe som Vejle amter, ialt 268 plantager på tilsammen 18.000 tdr. land.

anlagt, ofte med indkaldte talere. Tit førte han selv ordet, interesseret som han var i de forskellige bevægelser af åndelig art, der rørte sig på egnen.

Flere og flere nåletræer skød op ad plantehullerne og voksede sig større og større. Det drejede sig i hans tid om mange hundrede tdr. ld. skov.

Grosserer Børgesen kom på besøg fra København mere end en halv snes gange, mens Mads Kristiansen stod for det arbejde, der udførtes. Altid havde han et venligt ord at sige, når han udtalte sin tilfredshed med den vældige plantning, der år efter år fandt sted og vidnede om den indsats, her var gjort for »at klæde landet«. Men i sine sidste år kunne den aldrende grosserer ikke udholde den dengang besværlige rejse fra København til Midtjylland, og det blev en personlig sorg for familien Kristiansen, da han døde d. 7. marts 1905.

Meget ændredes ved hans død. Andre kræfter satte ind.

I 1906, efter at have været plantør i Utoft i 14 år, forlod Mads Kristiansen og hans familie stedet og kørte ad vejen mellem de nu mandshøje træer ud mod nye mål. Han nåede efter den tid at opdyrke og beplante store hedearealer andet sted. Meget er med årene blevet skrevet om hans indsats, således i forfatteren Olaf Lincks bog »Hedebønder og Vestkyst-folk.«

Plantører og skovfogeder

Fra starten var det Det danske Hedeselskab, der administrerede plantagen og planteskolen. Bortset fra et kort åremål, hvor man fra privat side styrede udviklingen, så har det været Hedeselskabet, der gennem de næsten hundrede år har haft det forstlige ansvar. Plantagen er indtegnet i rækken af plantager under Hedeselskabet som nr. 739. I en lang række år var det assistent under Hedeselskabet, senere skovrider i Grindsted, *J.J. Holt*, der havde tilsynet.

Plantørfamilien Schmidt. Fra venstre plantør Karl Schmidt og hans kone Johanne Mathilde med børnene (fra venstre) Johannes, Enevold, Edith, Eva og Elly.

Afløser for Mads Kristiansen blev *Karl Schmidt*, der også var en mand, der havde vist sine evner gennem sit daglige virke ved landbrug.

Karl Schmidt boede en tid i Mosehuset, der hørte under Utoft, men som blev drevet selvstændigt, og han brugte en del af sin tid med plantningsarbejde.

Den 1. april 1906 rykkede han og hustruen, Johanne Mathilde Schmidt ind og var i Utoft til 1924.

Karl Schmidt var født i Kragelund ved Bække, og han kom i 1902 til Grindsted som karl hos A. Præstegaard. Senere arbejdede han på klædefabrikken, men han befandt sig bedst med at arbejde i det fri.

Efter de mange år i Utoft flyttede Karl Schmidt til Grindsted, hvor han i mange år var amtsvejmand. På det felt fulgte han i sporene efter bedstefar og far.

Karl Schmidt døde i 1957 i en alder af 83 år. Hans kone døde allerede som 45-årig. To sønner og tre døtre voksede op på Utoft, og alle blev draget med ind i arbejdet i plantagen. De kan alle fortælle minder fra dagene i plantørgården.

Frk. Eva Schmidt, Grindsted, fortæller således:

»Utoft var et sted, hvor der kom mange. Ud over at være med til at plante i heden, så skulle vi børn også yde vort bidrag til, at haven var i fineste stand. Der var mange hundrede meter gange, som vi skulle rive hver uge. Ikke på sædvanlig måde lige frem og tilbage, men de blev revet med zig-zag mønster. Det pyntede, og gæsterne satte pris på det.

Når der var udflugter og andre større besøg, var vores opgave at stille borde og bænke op i haven. Ind imellem arbejdet, fik vi tid til at glæde os over den store alperose, som nok var den første af sin art på egnen. Planten var også samtaleemne blandt alle gæsterne. Der var

Ret tidligt blev der i forbindelse med den store have ved plantørboligen anlagt en sø. Midt i den anlagdes en lille ø, og øen har i tidens løb været et sted, der har optaget mange af egnens raske piger og drenge, når de kom på besøg på gården. Også i dag findes der søer i området. Såvel øst for gården som ned mod engen, og i begge tilfælde er de anlagt for at give den store flok af ænder, der drages af engområderne, gode levevilkår.

mange andre træer og buske, som man ikke før havde oplevet i det midtjyske. Ikke sært, at Utoft var et sted, hvor kærestefolk »sværmede« om aftenen. Et yndet sted var at mødes på øen i den lille sø i haven.

Der var idyl i Utoft med storke på laden. Det var også i fars tid, at lynet en dag slog ned og antændte huset, men når det ikke gik værre, skyldes det, at vor tjenestepige, Sigrid, var meget resolut. Hun fik hurtigt rejst brandstigen og ilden slukket. Det fik hun senere en sølvnål for af Børgesens.

Til erindringerne hører også dagene, hvor vi plukkede i kurvevis af tyttebær. Vi blev tidlig morgen kørt ud af far, og han hentede os igen sen aften. Det var hele familien, der var af sted, og de mange bær har sikkert været en indtægtskilde, samtidig med, at mor fik syltetøjskrukkerne fyldt.

Til glæderne hørte også køreturene i skoven. En af familiens helt store dage var, da grossereren sendte et spand heste, to islændere. Og vi fik en stads-vogn med to agestole. Så kunne familien Børgesen og gæster komme rundt på hele det store areal. Og vi fik også lov til at opleve køre-glæden«.

1924 kom der ny plantør, *Thorvald Gejl*, der var godt kendt med plantagedrift, vokset op i et plantørhjem i Ansager, hvor slægten nu i tredje generation er aktive for skovsagen.

I årenes løb har Gejl-familierne sat præg på flere af egnens plantager, faderen Jens Lauridsen Gejl i Ansager Plantage og broderen Emil i Fromsejer Plantage. Udover at have oplevet livet i skoven lige siden drengeårene, så var Thorvald Gejl en tid i Norge på en planteskole. Det kom ikke blot ham selv, men også Utoft til gode.

Efter kun et par år måtte han sige Utoft farvel, idet han havde fået et knæk helbredsmæs-

Plantør Thorvald Gejl.

Plantør Anders Kr. Rasmussen.

sigt. I 1927 blev Thorvald Gejl gift med Clara, datter af muremester Bech, Grindsted. Derefter var han en tid som plantør i Dalager Plantage ved Vorbasse. Familien sluttede deres aktive indsats af som gårdmandsfolk i Hvelplund. Senere bosatte de sig i Sdr. Omme. Her døde Thorvald Gejl i 1980, mens hustruen, Clara Gejl, fortsat lever i Sdr. Omme.

I en tid derefter var der skiftende forstlige ledere, bl.a. 1926-29 skovrider *C. Petersen*, der var knyttet til ØK og havde været i Siam ved kompagniets store plantager. Derigennem havde han fået kontakt med botanikeren *F. Børgesen*, hvis virke også spændte til Østasien. Fra 1929-35 var det skovfoged *S. Pedersen*, der stod i spidsen for skoven.

1935 rykkede plantør *Anders Kristian Rasmussen* ind. Overlæge E.A. Hallas, Vejle, som sammen med apoteker *J. Lind*, Vejle, havde overtaget Utoft, fik kontakt med Rasmussen, der kom fra en plantørstilling under Frederikshåb Plantage. Før A.K. Rasmussen, der var født i Skanderup 1882, begyndte ved skovvæsenet, var han i sine yngre dage det, man kaldte rejsefotograf, d.v.s. at han rejste rundt med apparat og stativ og fotograferede, hvor opgaver meldte sig. Efter Utoft-tiden drev han vognmandsforretning i Grindsted, hvor han døde i 1952.

1942 blev plantør-opgaven overtaget af *Rasmus Langvad Jensen* og hustru, Karen. Rasmus Langvad Jensen havde fået en solid forstlig uddannelse i flere af landets skovdistrikter.

Langvad Jensen, der var lærersøn fra Dollerup, er født 1901, og han begyndte 1921 som elev i statsskoven ved Viborg. Han var blandt det første hold skovfolk, der blev optaget på Asmildkloster i Viborg, og efter et års tid på Petersgaard gods på Sydsjælland tog han i 1923 skovfogedeksamen. I nogle år var Langvad Jensen ved skovvæsenet under Friisenborg, senere på Fænø og knyttedes så til Hedeselskabet, der overdrog Langvad Jensen en pioner-opgave med at tilplante et stort område lige op til den dansk-tyske grænse. Det var på Rens Hedegaard, hvor han var gennem ti år. I den tid blev der plantet 700 tdr. land plantage.

Skovfoged Rasmus Langvad Jensen.

Skovfoged Jens Velling, Grindsted, er den, der gennem de seneste år har haft den daglige forstlige ledelse af plantagen. Han er fotograferet i plantagen visende kortet over det store område under en af de aftenture, som skovfogden står i spidsen for.

Langvad Jensen fandt også en udfordring i opgaverne i Utoft. Da familien kom hertil var der allerede hugstmodne træer og områder, der skulle plantes til. Bl.a. var der tanker om at tilplante de store hedestrækninger mod øst mod Gyttegaard, men disse er i stedet blevet fredet.

Da familien i 1971 flyttede fra Utoft sluttedes samtidig en epoke i stedets historie, idet plantøren/skovfogeden ikke længere residerer på gården. Siden 1971 er det skovfoged *Jens Velling*, Grindsted, der har taget sig af skoven.

Utoft Plantage marts 1954.

Efterskrift

Ingen i dag kan være i tvivl om, at det, som for hundrede år siden blev sat i gang gennem forvandlingen af hede til skov, var en opgave, der kom til at berøre mange, og som kommer mange til gode økonomisk. De spirer, der i bogstaveligste forstand blev lagt i de midtjyske jorde, betød at mange i den daglige bedrift fik råd til at tage »endnu et nyk«, siger skovfoged Jens Velling. Skovene har på mange felter samfundsgavnlig betydning. Efter at de mange år var leverandør af brænde, blev det mere og mere gavntre. I dag er det den væsentligste part.

Utoft er i dag på 447,57 ha., og heraf er de 343 ha. plantet til. Skovtekniske beregninger viser, at der står 45.000 kubikmeter vedmasse, og for en ti-årig periode er beregnet, at der årligt sker en tilvækst på 2.000 kubikmeter.

Det er besluttet, at der årligt skal skoves omkring 2.500 kbm., og det er her plantagens samfundsgavnlige virkning spiller ind. Mandskab til pasning af skoven, til skovning, vedligeholdelse af vejnettet, vognmænd til at transportere til savværkerne, træindustriens forarbejdning, salg og brug af træprodukter i mange led. Træer giver arbejde til mange.

Årligt vil der fremover i Utoft blive skovet omkring fem hektar, og samme areal skal plantes til igen. Skoven giver arbejde året rundt, og fire-fem mand har konstant arbejde her.

Intet går til spilde, og de ting, som ikke egner sig til bearbejdning i træindustrien, afsættes som brændselstræ.

I 1960'erne og 70'erne lod man grene og ukurante træstykker blive liggende i skoven, men i dag bearbejder man i højere grad disse til flis, som en hjælp til i videst mulige omfang at klare opvarmningen med danske energikilder. Dermed øges skovens udnyttelsesgrad 20-30 pct. »I stedet for kun at skumme fløden gennem de store stammer, tager man nu også en del af mælken med«.

For at tegne det rette billede skal også den betydning en plantage har økonomisk og arbejdsmæssigt gennem salg af pyntegrønt og juletræer med, ting, der også er med til at bringe valuta til landet. Der er stor efterspørgsel fra udlandet efter danske skovprodukter.

Derfor vil man i stigende grad i de kommende år opleve nobilis fra Vestamerika og normansgraner fra Kaukasus skyde op.

Talen om, hvad skoven kaster af sig, kan være svært at gøre op, når man udelukkende beskæftiger sig med rummeter. Et helt anderledes og mere interessant billede får man ved at anskue værdien fra en anden vinkel:

Der er i 1984-fældningerne i Utoft træ nok til:
at kunne bygge 175 parcelhuse.
at kunne lave papir nok til otte millioner aviser.
årligt at kunne opvarme 120 parcelhuse.

En skov forvandler og forandrer sig fra år til år. Biotopen forbedres, jordbunden bliver bedre, og dette, at træerne vokser, gør, at klimaet bliver bedre. Der bliver så mulighed for

at plante flere arter, som det ville have været håbløst at få til at gro op i den golde hede. Rødgran vil fortsat være hovedarten, men man vil også i stigende grad opleve sitkagran og grandis, bl.a. fordi det er træsorter, der bedre kan klare blæsten. Lærk er også en stabil træart. Den har bl.a. den gode side, at den taber nålene om vinteren. Så bukker den ikke så let under for vinterens snetryk eller vindens kraft.

I skovens yderkanter og langs veje vil der fremover ske en vis indplantning af løvtræer. De er ikke alene robuste overfor storme, men giver også mulighed for et rigere insektliv, forbedrer jordbunden ved at smide blade, og så må man ikke glemme skønhedsværdien gennem vekslende farvepragt.

Der er tre grundregler at følge: produktion, stabilitet, æstetik.

Foruden det produktionsmæssige har Utoft stor rekreativ værdi. Det er et gode for hele egnen, at området ejer et så markant landskabsэлемент som en skov i den størrelsesorden.

Også faunaen er gennem de hundrede år tilført meget. Der er kommet flere vilde dyr og større artsrigdom. Man finder råvildt, ræve, grævlinge, egern, og selv om det ikke er her fast, så er der næsten altid kronvildt. Der er harer, mår, duer, fasaner, ænder, snepper, høge, korsnæb, spætter, natravne og mange arter af mejser og musvitter.

St. Raabjerg er en oase helt for sig selv. Heden er så stor, at man stadig kan gå ud og opleve og forestille sig, hvordan egnen har set ud, før der begyndte at vokse skov på heden.

Ejere af Utoft

1892- 1929: Familien Børgesen, København.

18/10 1929: Læge E.A. Hallas og apoteker Johannes Lind, begge Vejle.

10/7 1939: Skøde fra Johs. Lind til læge E.A. Hallas. Birte Gaarmann Petersen og Carsten Eigil Inopinatus Hallas erhvervede Utoft Plantage ved arveudlægsskøde 1/8 1962.

17/11 1971: Fa. Bisgaard og Bisgaard v/Holger Bisgaard, Holdby savværk, Tørsbøl, Sønderjylland.

Nov. 1982: KIRKBI A/S, Billund.

Personregister til gæstebogen.

Bardenfleth, Vilhelm, stiftamtmand (1850-1933)
Borch, P., direktør for D.d. Hedeselskab (1843-1919)
Bundgaard, Anders, billedhugger (1864-1937)
Børgesen, Agnes Marie Elisabeth, medejer af Utoft Plantage (1870-1957)
Børgesen, Frederik Christian Emil, dr. phil., botaniker, medejer og administrator af Utoft Plantage (1866-1956)
Børgesen, Valdemar Julius Anton, hattefabrikant, medejer af Utoft Plantage (1868-1948)
Børgesen, Skjold Christian Gottlob Eli, grosserer, fabrikant, grundlægger af Utoft Plantage (1830-1905)
Dalgas, Christian, skovrider ved D.d. Hedeselskab (1862-1939)
Dalgas, Enrico Mylius, oberstløjtnant, direktør for D.d. Hedeselskab (1828-1894)
Dorph-Petersen, Knud, direktør for Statsfrøkontrollen (1872-1937)
Finsen, Marie Augusta (Mie), f. Øllgaard, etatsrådinde (1869-1955)
Flensborg, Christian Emil, skovrider, direktør for D.d. Hedeselskab (1873-1966)
Fritz, Niels, skovrider ved D.d. Hedeselskab (1835-1925)
Grøn, Alfred Rowland Howard, professor i skovbrug (1894-1967)
Heilmann, Allan Kristian, overklitfoged (1890-1976)
Helms, Johannes, skovrider, professor (1865-1934)
Holt, Ferdinand, skovrider i Gedhus ved Karup (1874-1940)
Holt, Jens Jensen, 1892 plantør ved D.d. Hedeselskab, skovrider (1870-1951)
Horneman, Axel F.E., skovrider ved D.d. Hedeselskab (1868-1950)
Jensen, Christian E.O., apoteker i Hvalsø og København, Nørrebro Apotek (1859-1941)
Jermdorff, August, portrætmaler, professor (1846-1906)
de Lichtenberg, Gerhard, godsejer, løjtnant, formand for D.d. Hedeselskabs moseudvalg (1845-1927)
Mark, W. Jensen, skovrider ved Middelfart (-)
Mentz, August, professor, dr. phil., medlem af D.d. Hedeselskabs repræsentantskab (1867-1944)
Møldrup, Jens Valdemar, højesteretssagfører (1867-1944)
Petersen, Holger, grosserer, landstingsmand (1843-1917)
Raunkjær, Christen, professor, dr. phil., botaniker (1860-1938)
Rostrup, Frederik Georg Emil, professor, dr. phil., plantepatolog, mykolog (1831-1907)
Warming, Eugenius, professor, dr. phil., botaniker, en af grundlæggerne af planteøkologien (1841-1924)
Weis, Frederik, professor, dr. phil., plantefysiolog (1871-1933)
Westermann, A.M.T., professor, landøkonom (1852-1935)
Westh, Th. Claudi, moseingeniør (1868-1955)
Øllgaard, Hans Frederik, assistent i Kultusministeriet (Undervisningsministeriet), direktør for Rigshospitalet (1877-1954)

Litteratur og kildemateriale.

Dansk Biografisk Leksikon. Red. Povl Engelstoft og Svend Dahl. København 1934, Bd. IV.
Skrubbeltrang, Fridlev: Det indvundne Danmark. Udg. af Det danske Hedeselskab. 1966.
Børgesen, Birthe: Grosserer Skjold C.G.E. Børgesen og Dr. phil. Frederik C.E. Børgesens Slægt. Lyngby 1977. Eget forlag.
Børgesen, F. og Jensen, C.: Utoft Hedeplantage. En floristisk Undersøgelse af et Stykke Hede i Vestjylland. Særtryk af Botanisk Tidsskrift, 26. bind, 2. hæfte. København 1904.
Børgesen, Skjold: Gæstebog fra Utoft Plantage 1892-1929. I privateje.